

Kitâbü'l-Mi'râc'dan La Escala de Mahoma'ya: Geç Orta Çağ Batı Literatüründe Mi'rac Anlatıları

From Kitâb al-Mi'rāj to La Escala de Mahoma: Mi'rāj Narratives in Late Medieval Western Literature

Enes Şanal¹

Sorumlu yazar/Corresponding author:

Enes Şanal (Dr. Öğr. Üyesi),
İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi, Sosyal ve Beşeri
Bilimler Fakültesi, Tarih Bölümü, İzmir, Türkiye
E-posta: enes.sanal@ikcu.edu.tr
ORCID: 0000-0001-7603-490X

Başvuru/Submitted: 15.04.2025

Revizyon Talebi/Revision Requested:

16.07.2025

Son Revizyon/Last Revision Received:

16.07.2025

Kabul/Accepted: 17.07.2025

Atıf/Citation: Şanal, Enes. From Kitâb al-Mi'rāj
to La Escala de Mahoma: Mi'rāj Narratives in
Late Medieval Western Literature. *İslam Tetkikleri
Dergisi-Journal of Islamic Review* 15/2, (Eylül 2025):
623–651.
<https://doi.org/10.26650/iuitd.2025.1676401>

Öz

İslam peygamberi Hz. Muhammed'in Mescid-i Harâm'dan Mescid-i Aksâ'ya gerçekleştirdiği mi'rac yolculuğu, ilk olarak Kur'an-ı Kerim ve hadis kaynaklarında yer almış, daha sonraları ise başta siyer olmak üzere İslam tarih yazıcılığında işlenen konulardan biri hâline gelmiştir. Zamanla bu mucizevi yolculuğu konu edinen *mi'râciyye* ya da *mi'racnâme* adıyla bilinen eserler ortaya çıkarak İslam dünyasında belirli bir literatür oluşmuştur. İlk asırlarda doğu İslam dünyasında popüler hâle gelen mi'rac anlatısı, takip eden süreçte Endülü's'e ulaşmış ve özellikle *Kitâbü'l-Mi'râc* adlı eser aracılığıyla bölgedeki Müslümanlar arasında tanınmaya başladı. Zamanla Endülü's'te yaşayıp İslam bilim ve kültürüne ilgi duyan Hristiyan âlimler de anlatıya ilgi duymakla kalmayıp telif ettikleri bazı eserlerde bu olaya atıfta bulundular. İlk olarak Endülü's'te tanınan *Kitâbü'l-Mi'râc* adlı eser ise farklı kanallar aracılığıyla Hristiyan İspanya topraklarına taşındı. Eser, 13. asrın ortalarında Kastilya-León Kralı X. Alfonso'nun (ö. 1284) emriyle ilk olarak Arapçadan Kastilyacaya, daha sonra ise Latinceye ve eski Fransızcaya tercüme edilerek Hristiyan dünyasında geniş bir okuyucu kitlesine hitap etti. Bu makale, Hz. Muhammed'in mucizevi gece yolculuğunu konu edinen mi'rac anlatısının Endülü's üzerinden Hristiyan İspanya'ya taşınma ve *Kitâbü'l-Mi'râc*'ın Batı dillerine tercüme edilme sürecini ve takiben Geç Orta Çağ Batı literatüründeki yansımalarını devrin Kastilyaca, Latince ve Arapça kaynakları ışığında incelemektedir. Çalışma kapsamında mi'rac olayından bahseden ilk Hristiyan kaynakları tespit edilecek ve *Kitâbü'l-Mi'râc*'ın Kastilya sarayında tercüme edilmesinden sonraki süreçte İber Yarımadası'nda ve Avrupa'nın diğer bölgelerinde yaşayan Hristiyan âlimlerin eserlerinde bu olayın nasıl işlendiği ortaya koyulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Hz. Muhammed, Mi'rac, Mi'racnâme, *La Escala de Mahoma*, X. Alfonso

ABSTRACT

The mi'rāj journey of the Islamic prophet Muḥammad from Masjid al-Harām to Masjid al-Aqsā is first mentioned in the Qur'an and hadith sources. Over time it became one of the most significant topics covered in Islamic

historiography, especially in sirah. Subsequently, a certain literature was formed in the Islamic world by the emergence of works known as mi'rājīyyah or mi'rājnāmah, which focuses on this miraculous journey. The Mi'rāj narrative, which gained popularity in the eastern Islamic world during the first centuries, later reached al-Andalus in the following period. This narrative, especially *Kitāb al-Mi'rāj*, became known among the Muslims in the region. *Kitāb al-Mi'rāj*, initially recognized in al-Andalus, was carried to Christian Spain through different channels. The work was first translated from Arabic into Castilian by the order of King Alfonso X of Castile-León (d. 1284) in the mid-13th century, and then into Latin and French, appealing to a wide readership in the Christian world. This article analyzes the process by which the al-mi'rāj narrative of the Prophet Muḥammad's miraculous nocturnal journey was transferred to Christian Spain via al-Andalus and the translation of the *Kitāb al-Mi'rāj* into Western languages and its subsequent reflections in late medieval Western literature in the light of Castilian, Latin, and Arabic sources of the period. Within the scope of the study, the first Christian sources mentioning the mi'rāj event will be identified, and it will be revealed how this event was treated in the works of Christian scholars living in the Iberian Peninsula and other parts of Europe in the process after the translation of *Kitāb al-Mi'rāj* at the Castilian court.

Keywords: Prophet Muḥammad, Mi'rāj, Mi'rājnāmah, *La Escala de Mahoma*, Alfonso X

EXTENDED ABSTRACT

Prophet Muḥammad's mi'rāj journey from Makka to Jerusalem, accompanied by Gabriel, is considered one of the greatest miracles of his prophethood. This journey is mentioned in both the Holy Qur'ān and Hadīth sources, and Muslim scholars have referred to this event in their works throughout the years. As time progressed, works known as mi'rājnāma were composed in the Islamic world about this night journey, and a rich literature on this event emerged. In various parts of the Eastern Islamic world (Mashriq), independent works were written about this event, and some scholars also included this narrative in their works. In the first centuries after the Hijrah, scholars such as Ibn 'Abbās provided detailed descriptions of the mi'rāj narrative in their works, making it possible for this event to be recognized in wider circles in the Islamic world. The mi'rāj narrative, gained popularity in the Eastern Islamic world in the centuries following the Hijra, and eventually reached al-Andalus. There it was described in the works of Muslim scholars living in the region, such as Ibn Ḥazm, Muḥammad al-Qurṭubī, and Muḥyī al-Dīn Ibn al-'Arabī.

The Christians living in al-Andalus, one of the most important scientific basins of the Islamic world, gradually developed an interest in the religion and cultures of the Muslims with whom they lived and came into contact. At the beginning of the 8th century, the Muslims who conquered al-Andalus built a magnificent civilization in the region in a remarkably short period of time. Depending on the development of Islamic science and culture, a community known as Mozarabs emerged as early as the 9th century, influenced by the Arabic language and Islamic culture. Over time, some Mozarab intellectuals not only began to write their works in Arabic but also acquired a deep understanding of Islamic theology. Among the topics that intrigued Mozarabs, who wanted to learn about the basic principles of Islam and the life of Muḥammad, was the miraculous night journey of the Prophet of Islam. The growing interest

in the mi'rāj journey among Christians resulted in the inclusion of this event in some works prepared in Europe in the following period.

It is known that from the 12th century onwards, when the Qur'ān and a number of Islamic theological texts were first translated into Latin, some historians and clerics living in the Iberian Peninsula began to reference the Prophet Muḥammad's night journey. The 13th century is also noteworthy as a period in which the literature on Islam and Muḥammad was enriched in Europe, especially in the Iberian Peninsula, and Christians began to have direct access to Islamic sources. During these years, when more detailed works on the life of the Prophet of Islam were appearing in Christian Spain, there were some authors who addressed the event of mi'rāj. However, in the middle of the century, the translation of the *Kitāb al-Mi'rāj*, which deals with this event, first into Castilian, then into Latin and Old French by the order of King Alfonso X of Castile-León (d. 1284), was the most important milestone in the widespread recognition of the narrative in the Western world.

This article aims to determine the course of the Arabic narrative of the miraculous mi'rāj journey of the Prophet Muḥammad from Makka to Jerusalem through al-Andalus to Christian Spain through translations and its reflections in late Medieval Western literature based on Latin, Castilian, and Arabic sources of the period. In this context, the ways in which the mi'rāj narrative was recognized among Christians in Christian Spain and the impact of this recognition process on other parts of Europe will be discussed comparatively through the works of Christian scholars of the period. Thus, the contributions of the recognition of the narrative in late medieval Europe to the development of the literature on the Prophet Muḥammad in particular and Islam in general in the Western Christian world will be revealed.

Giriş

Hz. Muhammed'in Mekke'den Kudüs'e gerçekleştirdiği mi'rac adlı gece yolculuğu, onun peygamber olmasından sonra gösterdiği en büyük mucizelerden biri olarak İslam tarihinde çok özel bir yere sahiptir. Bu olayın, peygamberin 622 yılındaki hicretinden yaklaşık bir ya da iki yıl önce gerçekleştiği tahmin edilmektedir.¹ “Yukarı çıkmak, yükselmek” anlamına gelen Arapça kökenli “arc” fiilinden türemiş bir kelime olan “mi'rac”, “yukarı çıkma aracı, merdiven” anlamına gelmektedir.² İslam literatüründe Hz. Muhammed'in Mekke'den Kudüs'e gerçekleştirdiği yolcuğa İsrâ, Kudüs'te manevi bir güçle göğe yükselmesine mi'rac adı verilmektedir. Mekke'de başlayan bu yolculuğun durakları yedi kat sema olup son durağı Kudüs şehrindeki Mescid-i Aksâ'dır. Kur'ân-ı Kerîm'de İslam peygamberinin Cebrâil meleğinin kendisine eşlik ettiği bir gecede Mekke'deki Mescid-i Harâm'dan Kudüs'teki Mescid-i Aksâ'ya gerçekleştirdiği mucizevi yolculuk İsrâ Sûresi'nin ilk ayetinde şöyle anlatılmaktadır:

Kendisine âyetlerimizden bir kısmını gösterelim diye kulunu (Muhammed'i) bir gece Mescid-i Harâm'dan çevresini bereketlendirdiğimiz Mescid-i Aksâ'ya götüren Allah'ın şanı yücedir. Hiç şüphesiz O, hakkıyla işitendir, hakkıyla görendir.³

Hz. Muhammed'in gece yolcuğundan bahsettiği bazı hadîs-i şerifler de mevcuttur. Bunlardan birinde Hz. Muhammed, Cebrâil eşliğinde Mekke'den Kudüs'e gerçekleştirdiği yolculuğa dair şunları ifade etmektedir:

Cebrâil (a.s.) gelip beni ayağıyla dürttü, uyandım, sonra tekrar uyudum. Bir daha uyandırdı ve bu eylemi üç kez tekrarladı. Sonuncusunda oturdum, o da beni kolumdan tuttu. Birlikte ayağa kalktık ve mescidin kapısına doğru yürüdük. Sonrasında Cebrâil (a.s.), Resûlullah'ı (s.a.v.) Mescid-i Harâm'a götürüp göğsünü boğazının altından göbeğinin alt kısmına kadar açıp zemzemle yikadıktan sonra içine iman ve hikmet doldurup kapattı.⁴

Bir başka hadîs-i şerifte Hz. Muhammed'in *Burak* adlı hayvanın üzerinde gerçekleştirdiği yolculuk şöyle tasvir edilmektedir: “Cebrâil'in terkisine bindim. O kadar süratli idi ki ayaklarımı gözümün gördüğü en uzak yere atarak, her bir hareketi gözün gördüğü en uzak noktaya ulaşarak ilerliyordum.”⁵

İslam tarih yazıcılığının ortaya çıkışıyla birlikte ilk asırlardan itibaren bazı Müslüman müelliflerin, eserlerinde mi'rac olayından bahsetmeye başladıkları görülmektedir. mi'rac anlatısı kimi araştırmacılara göre ilk olarak Sünnî inanca sahip âlimlerin sözlü rivayet geleneğiyle yaygın hâle geldi.⁶ İslam dünyasında bu mucizevi olay hakkında bilgi sunan en eski müellifin İbn Abbâs (ö. 68/687) olduğu yönünde görüşler mevcuttur.⁷ Hz. Muhammed'in amcası Abbâs'ın

1 Ahmet Ağırakça, “Kaynaklar Işığında İsrâ ve Miraç Olayı”, *Artuklu Akademi* 1 (2014), 2.

2 Salih Sabri Yavuz, “Mi'rac”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2020), 30/132.

3 Kur'an-ı Kerim Meâli, 2011, İsrâ 17/1; Necm 53/13-18.

4 Ağırakça, “Kaynaklar Işığında İsrâ ve Miraç Olayı”, 5.

5 Ağırakça, “Kaynaklar Işığında İsrâ ve Miraç Olayı”, 6.

6 Frederick S. Colby, *Narrating Muhammad's Night Journey: Tracing the Development of the Ibn Abbas Ascension Discourse* (New York: State University of New York Press, 2008) 30-31.

7 Steven J. McMichael, “The Night Journey (al-isrâ') and Ascent (al-mi'râj) of Muḥammad in medieval Muslim and Christian Perspectives”, *Islam and Christian-Muslim Relations* 22/3 (2011), 294.

soyundan gelen İbn Abbâs, bizzat İslam peygamberinin kuzeniydi. 619 yılında dünyaya gelen İbn Abbâs'ın Hz. Muhammed vefat ettiğinde 13 yaşında olduğu bilinmektedir. *Kasîdetü'l-Bürde* adlı kasidesini Hz. Muhammed'e takdim eden Ka'b b. Züheyr'in (ö. 25/645) bu eserinde, Peygamber'in mi'rac'ına dair bir anlatı yer almaktadır.⁸ İlk dönem İslam tarihçilerinden İbn İshâk'ın (ö. 151/768) da siyer türünde kaleme aldığı *Sîret* adlı eserinde Hz. Muhammed'in mucizevi gece yolculuğu hakkında tafsilatlı bilgilere yer verdiği görülmektedir. Benzer şekilde bu dönemde İbn Hişâm (ö. 218/833), bahsi geçen gece yolculuğuna dair önemli bir anlatı ve tasvir sunmaktadır. Takip eden asırlarda ise Taberî (ö. 311/923) gibi öncü tarihçiler de eserlerinde mi'rac olayına daha kapsamlı bir şekilde yer vermeye devam ettiler. Orta Çağ İslam dünyasının en büyük âlimlerinden İbn Sînâ'ya (ö. 429/1037) atfedilen ve felsefî bir alegori sunan *Mi'racnâme* adlı bir eser de mevcuttur.⁹

İslam edebiyatının ilk devirlerinde Hz. Muhammed'in gece yolculuğunu tasvir eden birtakım müstakil eserlerin telif edildiği görülmektedir. *Mi'râciyye* ya da *mi'racnâme* adıyla bilinen bu eserlerin ortaya çıkışı, Hz. Muhammed'in yaşadığı döneme dayanmaktadır. İbn Abbâs'ın *Kitâbü'l-Mi'râc*, Gazzâlî'nin (ö. 505/1111) *Ma'âricü'l-Kuds fî Medârici Mâ'rifeti'n-Nefs*, Abdülkâdir Geylânî'nin (ö. 561/1166) *Mi'râc Lâtifü'l-Ma'ânî* ve Muhyiddin İbnü'l-Arabî'nin (ö. 638/1240) *el-Fütûhâtü'l-Mekkiyye* adlı eserleri İslam peygamberinin mucizevi gece yolculuğunu konu edinen en önemli yapıtlardandı.¹⁰ Zamanla Arap, Türk ve Fars Edebiyatı'nda mi'rac anlatısı popüler hâle gelerek Hz. Muhammed'in yaşadığı bu mucizevi olayı anlatan eserler farklı kanallar aracılığıyla Endülüs'e de ulaştı.

Mi'rac anlatısını konu edinen *Kitâbü'l-Mi'râc* adlı eserin İber Yarımadası'na ne zaman ulaştığı bilinmese de bölgedeki Müslüman âlimlerin büyük bir çoğunluğunun Kur'ân-ı Kerîm üzerine ihtisas sahibi oldukları göz önünde bulundurulduğunda İsrâ Sûresi'nde bahsi geçen mi'rac olayının çok erken devirlerden itibaren Endülüs'te bilindiği çıkarımı yapılabilir. Ancak *Kitâbü'l-Mi'râc* adlı eserin bölgeye tam olarak ne zaman taşındığını tespit etmek son derece güçtür. Endülüslü Müslüman âlimler arasında, telif ettikleri eserlerde mi'rac olayından bahsedenler mevcuttu. Bu âlimlerden birisi olan Zâhirî mezhebinin en önemli temsilcisi İbn Hazm (ö. 456/1063), *el-Fasl* adlı eserinin farklı bölümlerinde Hz. Muhammed'in gece yolculuğuna dair muhtelif anekdotlara yer vermektedir.¹¹ Endülüs coğrafyasında geniş bir okuyucu kitlesine hitap eden İbn Hazm'ın kayıtları, mi'rac olayının en azından 11. asırdan itibaren Endülüs'teki bazı Müslümanlar tarafından ayrıntılı bir şekilde bilindiğini tasdik etmektedir.

8 Mustafa İsmet Uzun, "Mi'râciyye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2020), 30/135.

9 İbn Sînâ, *Mi'racnâme*, çev. Peter Heath (Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1992), 109-144; Colby, *Narrating Muḥammad's Night Journey*, 150.

10 Metin Akar, *Türk Edebiyatında Manzum Mi'racnâmeler* (Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1980), 109-110.

11 İbn Hazm, *el-Fasl fî'l Mîlel ve'l-Ehvâ' ve'n-Nihal*, çev. Halil İbrahim Bulut (İstanbul: İstanbul Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2007), 3/282.

Hayatının önemli bir bölümünü Endülüs'te geçiren Muhyiddin İbnü'l-Arabî de Hz. Muhammed'in gece yolculuğuna dair bilgi sahibi olan Endülüslü âlimler arasındadır.¹² İbnü'l-Arabî, bir bütün olarak tasavvufî düşüncelerini anlattığı *Fusûsü'l Hikem* adlı eserinde mi'rac olayına dair birtakım bilgilere yer vermektedir.¹³ Yaşadığı devrin önde gelen fakih ve müfessirlerinden olan Muhammed b. Ahmed Kurtubî (ö. 672/1273) de mi'rac olayından bahseden Endülüslü âlimlerdendi. Kurtubalı âlim, İslam peygamberinin bu gece yolculuğu sırasında Allah ile görüşüp görüşmediğine dair birtakım yorumlar yapmaktadır.¹⁴ Ayrıca *el-Câmi 'li-Ahkâmi'l-Kur'ân* adlı eserinde bu olaya dair ayette kastedilenleri izah etmektedir.¹⁵

Mi'rac olayının Endülüslü Müslüman âlimler arasında erken devirlerden itibaren yaygın olarak bilindiği görülsede *Kitâbü'l-Mi'râc* adlı eserin ilk olarak hangi dönemde ve bölgede tanınmaya başladığını tam olarak tespit edecek bilgiler mevcut değildir. Endülüs'te Müslümanlarla ortak bir çevrede yaşamı sürdüren gayrimüslimlerin bu anlatıya ne zamandan itibaren aşına oldukları da tespit edilmeyi bekleyen bir diğer önemli husustur. Bu eserin Hristiyan Avrupa'daki tanınma sürecini daha iyi anlamak için Batı dünyasındaki İslam ile Hz. Muhammed tasavvurunun ortaya çıkış ve gelişim sürecini tetkik etmek büyük önem arz etmektedir.

Orta Çağ Hristiyan dünyasında nevezuhur bir din olarak İslam'a ve Hz. Muhammed'e yönelik ilk görüşler, peygamberin vefatından çok kısa bir süre sonra, Yuhannâ ed-Dimaşkî (ö. 132/749) ve Theodore Ebû Kurra (ö. 205/820) gibi bu dinin doğduğu Arap Yarımadası yakınlarında yaşayan Doğu Hristiyanları arasında ortaya çıkmaya başladı.¹⁶ Avrupa'da ise Hristiyanlar arasında İslam'a dair görüşlerin nispeten daha geç bir devirde ortaya çıkıp şekillendiği görülmektedir. Bu durumun yaşanmasında, Avrupalıların Müslümanlarla ve dolayısıyla İslam diniyle doğudaki Hristiyanlara göre yaklaşık bir asır geç karşılaşmaları ve tanışmaları doğrudan etkili oldu. İber Yarımadası, İslam'ın Avrupa'da tanınmaya başladığı ilk coğrafya olması sebebiyle Müslüman-Hristiyan ilişkileri tarihinde özel bir yere sahiptir. Yarımadanın 8. asrın ilk çeyreğinde İslam idaresi altına girmesini takip eden yıllarda bölgedeki Hristiyanlar, aynı coğrafyada yaşamaya başladıkları Müslümanların dinini yakından tanıma imkânı buldular. Batı, İslam dinini ilk olarak Endülüs üzerinden tanırken 9. asır gibi erken bir devirde Endülüs'te yaşayan Kurtubalı Eulogius (ö. 245/859) ve Kurtubalı Alvarus (ö. 247/861) gibi din adamları fikirleriyle bu tanıma sürecine öncülük ettiler.

Orta Çağ Avrupası'nda Hristiyanlar tarafından Hz. Muhammed'in hayatına dair kaleme

12 James Winston Morris, "The Spritual Ascension: Ibn 'Arabi and the Mi'râj Part I", *Journal of the American Orient Society* 107/4 (1987), 629-630.

13 Muhyiddin İbnü'l Arabî, *Füsûsu'l Hikem*, çev. Ahmed Avni Konuk (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2017), 1/31.

14 Hasan Yenibaş, "Kurtubî (ö. 1273) ve el-Müfhim Adlı Müslim Şerhi", *EKEV Akademi Dergisi* 69 (2015), 487.

15 Muhammed b. Ahmed Kurtubî, *el-Câmiu li Ahkâmi'l Kur'ân*, çev. M. Beşir Eryarsoy (İstanbul: Buruc Yayınları, 2000), 10/327.

16 Robert Gerard Hoyland, "The Earliest Christian Writings on Muḥammad: an Appraisal", *The Biography of Muḥammad: The Issue of the Sources*, ed. Harald Motzki (Brill- Leiden, 2000), 276.

alınan ilk eserler, peygamberin vefatını takip eden asırlarda İber Yarımadası'nda ortaya çıkmaya başladı. 9. asırda Kurtubalı Eulogius'un *Memoriale Sanctorum* ve Kurtubalı Alvarus'un *Indiculus Luminosus* adlı eserleri Hz. Muhammed'in hayatına dair bilgi veren Avrupa'daki ilk teolojik metinler arasında yer almaktadır.¹⁷ Bu iki Hristiyan yazar, mezkûr eserlerinde Hz. Muhammed'in gerçek bir peygamber olmayıp insanları aldattığını zikredip İslam peygamberine yönelik pejoratif bir söylem benimsedi. Endülüs Emevî Devleti başkenti Kurtuba'nın ileri gelen din adamlarından olan Kurtubalı Eulogius ve Kurtubalı Alvarus'un düşünceleri, İber Yarımadası'ndaki Hristiyanlar arasında İslam dini ve Hz. Muhammed tasavvurunun şekillenmesine zemin hazırladı.

Endülüs'te İslam idaresi altında yaşayarak Arapçaya ve İslam kültürüne ilgi duyan Mozaraplar adıyla bilinen topluluğun, çok erken devirlerden itibaren İslam literatürüne aşina olduğu görülmektedir. Nitekim 9. asırda Endülüs Emevî başkentinde yaşayan Kurtubalı Alvarus'un, bölgedeki dindaşlarının Arapçaya ve İslam edebiyatına ilgi duymalarını tenkit ettiği *Indiculus Luminosus* adlı eserindeki kayıtları, onların Müslümanların literatürüne ne ölçüde hâkim olduklarını göstermesi bakımından son derece önemlidir.¹⁸ Endülüs toplumunda Mozaraplar gibi Arapça bilen ve İslami literatür hakkında derin bilgi sahibi olan bir diğer grup ise Araplaşmış Yahudilerdi. Mozaraplar ve Araplaşmış Yahudiler, Arapça biliyor olmalarının getirdiği avantajla birlikte Endülüs'te özellikle İslam hakkında bilgiler sunan Arapça eserlere doğrudan ulaşabiliyorlardı.¹⁹ Zamanla bu gayrimüslim âlimlerin bilim dili olarak Arapçayı benimsemeye başladıkları ve 11-12. asırlardan itibaren Endülüslü Yahudi âlimlerin eserlerini Arapça olarak telif ettikleri görülmektedir.²⁰ Aynı dönemde bazı Hristiyan âlimler de eserlerini kaleme alırken Arapça eserlerde yer alan bilgilerden istifade ettiler. Erken Orta Çağ Avrupası'nda Hz. Muhammed'in hayatı hakkında muhtelif bilgiler sunan Hristiyan yazarların eserlerinde işlediği konulardan biri de onun mi'rac yolculuğu oldu.

1. Mi'rac Anlatısının Orta Çağ Batı Dünyasında Tanınma Süreci

Hristiyan Batı dünyasında İslam dini ve Hz. Muhammed hakkında ilk görüşler 9. asırda İber Yarımadası'nda yaşayan Hristiyan âlimler tarafından dile getirilirken, Orta Çağ Avrupası'nda İslam tasavvuru da büyük ölçüde bu coğrafyada ortaya çıkan görüşler çerçevesinde şekillendi. 9. asırda Kurtubalı Eulogius ve Kurtubalı Alvarus ile başlayan Hz. Muhammed'e yönelik tarihî gerçeklikten uzak pejoratif söylem, müteakip asırlarda Avrupa'nın muhtelif bölgelerinde yaşayan Hristiyanlar tarafından büyük ölçüde sürdürüldü. 9. asırda Endülüs'te yaşayan bir

17 John Tolan, *Saracens: Islam in the Medieval European Imagination* (New York: Columbia University Press, New York, 2002), 78.

18 Alvaro de Córdoba, *Indiculus Luminosus*, thk. Jacques Paul Migne (Paris: Patrologia Latina, 1852), 513-556; Angel Gonzalez Palencia, *Historia de la Literatura Arabigo-Española* (Barcelona: Editorial Labor S.A., 1945), 295-296.

19 Ross Brann, "The Arabized Jews", *The Literature of al-Andalus*, ed. Maria Rosa Menocal vd. (New York: Cambridge University Press, 2000), 435-454.

20 Jason Busic, "Religious Identity, Language, and Exegeses: The Mozarabs and an Arabic Gospels", *La Coronica* 46/2 (2018), 9.

Hristiyan tarafından kaleme alınan *Istoria de Mahomet* adlı biyografi, Batı dünyasında Hz. Muhammed'in hayatını konu edinen ilk Latince eserlerden biri olarak dikkat çekmekteydi. 11. asırdan itibaren başta İber Yarımadası olmak üzere Avrupa'da Hz. Muhammed'in hayatına dair bilgiler sunan Hristiyan âlimler daha ziyade İslam peygamberinin bir mucize göstermediği, tanrının elçisi olmadığı, insanları yanlış bir yola sevk ettiği ve türlü zevklerle onları kendi dinine çekmeye çalıştığı gibi konular üzerine yoğunlaştılar. İber Yarımadası'nda Müslümanlarla ortak bir çevrede yaşayan bazı Hristiyan yazarlar, 9. asırdan itibaren eserlerinde İslam dini ile Hz. Muhammed'in hayatı ve peygamberliğine dair kayıtlara yer verirken, takip eden asırlarda onun Mekke'den Kudüs'e gerçekleştirdiği gece yolculuğunun işlendiği metinler ortaya çıkmaya başladı.

1.1. *Liber Denudationis sive ostensionis aut patefaciens* (11-12. Asır)

Orta Çağ Avrupası'nda mi'râc anlatısına yer veren eserlerin ilk olarak Müslüman-Hristiyan ilişkilerinin yoğun bir şekilde devam ettiği İber Yarımadası'nda ortaya çıkması şaşırtıcı değildir. Toledolu Hristiyanlar tarafından yaklaşık olarak 1085-1132 yılları arasında telif edildiği tahmin edilen *Liber Denudationis sive ostensionis aut patefaciens* adlı anonim eser, bazı araştırmacılara göre Hz. Muhammed'in mi'râc'ına dair tasvirler ihtiva eden en erken tarihli Latince metindi.²¹ Bu çalışmada Hz. Muhammed'in hayatına dair sunulan tafsilatlı bilgilerin yanı sıra onun Mescid-i Harâm'dan Mescid-i Aksâ'ya gerçekleştirdiği yolculuğa şu sözlerle değinilmektedir: “Aynı şekilde İsrailoğulları bölümünde de o şöyle demiştir: Kulunu bir gece Elharam mabedinden, etrafında şükrettiğimiz en uzak mabede yolculuk ettirene hamdolsun.”²²

12. asra gelindiğinde Kluni Tarikatı'nın lideri Muhterem Peter'in (ö. 551/1156) himaye ve teşvikiyle Kur'ân-ı Kerîm'in Kettonlu Robert ve Dalmaçyalı Hermann tarafından 1143 yılında ilk kez Latinceye tercüme edilmesi Hristiyanların İslam'ın kutsal kitabına doğrudan erişebilmelerini ve burada yer alan mi'râc ile ilgili ayetlerden haberdar olabilmelerini mümkün kıldı. Muhterem Peter himayesinde bu iki tercüman tarafından Kur'ân-ı Kerîm'in dışında İslam dini ve Hz. Muhammed'in hayatına dair birtakım eserler de Arapçadan Latinceye tercüme edildi. *Toledo Koleksiyonu* (*Corpus Toletanum*) adıyla bilinen bu külliyyatta yer alan *Fabulae Saracenorum* adlı eserde ilk peygamberlerin yanı sıra Hz. Muhammed'in hayatı anlatılmaktadır. Koleksiyondaki *Liber Generationis Mahumet* adlı eserin ise İslam peygamberinin nesebi ve Sa'd b. Ömer'in *Kitâbü Neseb-i Resûlillah* adlı eserinin bir tercümesi olduğu bilinmektedir. Külliyyattaki bir diğer çalışma da Latince tercümesi *Doctrina Mahumet* adıyla bilinen *Mesâ'ilü 'Abdillâh İbn Selâm* adlı eserdir. Metin, Hayber Yahudi topluluğu tarafından Medine'ye gönderilen Abdullah b. Selâm adlı Yahudi tarafından İslam peygamberine nübüvveti hakkında sorulan sorular ve onun verdiği cevapların yer aldığı hayalî bir diyalogdan oluşmaktadır.²³

21 Ana Echevarria, “La reescritura del Libro de la Escala de Mahoma como Polémica religiosa”, *CEHM* 39 (2006), 175.

22 *Liber Denudationis siue ostensionis aut patefaciens*, (Leiden: Brill, 1994), 374.

23 Ullisse Cecini, “Qur'an Quotations in the Liber de Doctrina Mahumet”, *The Latin Qur'an, 1143-1500: Translation*,

Külliyatta yer alan *Epistola Saraceni et Rescriptum Christiani* başlığıyla tercüme edilen eser ise 9. asırda yaşamış Hristiyan din adamı Kindî'nin Doğu İslam dünyasında yaygınlaşan ve zamanla Batı dünyasında en çok popüler hâle gelen Arapça menşeli apolojik metinlerin başında gelmektedir.²⁴

Toledo Koleksiyonu'nu oluşturan tercümeler arasında *Chronica mendosa et ridicula Saracenorum* başlığıyla da bilinen Fabulae Saracenorum adlı eser, Hz. Muhammed'in hayatına dair kıymetli bilgiler ihtiva etmektedir. Yazarı henüz tespit edilemeyen ve orijinali Arapça olan bu eserde İslam peygamberinin Mekke'den Kudüs'e gerçekleştirdiği yolculuğa açık bir şekilde atıfta bulunmaktadır. Eserde Hz. Muhammed'in dindaşları tarafından lider olarak seçilmesinden on sekiz ay sonra Cebriil tarafından Kudüs şehrinde göğe yükseltildiği zikredilmektedir.²⁵ Arapçadan Latinceye tercüme edilen bu eserin gerçek yazarı tam olarak tespit edilememişse de kimi araştırmacılar tarafından metnin, Endülüs tarihçi İbn Habib ve Ebü'r-Rebî'Süleymân b. Mûsâ el-Kelâî tarafından telif edilen eserlerin metniyle benzerlik gösterdiğini vurgulanmaktadır.²⁶

12. asrın ilk yarısında Muhterem Peter öncülüğünde Kur'ân-ı Kerim ve birtakım İslami metnin tercümelerini ihtiva eden Toledo Koleksiyonu (Corpus Toletanum) Batı'da Hz. Muhammed'in daha yakından tanınması sürecine büyük bir katkı sağladı. Takip eden süreçte Avrupa'nın farklı bölgelerinde yaşayan bazı Hristiyan yazarların eserlerinde İslam peygamberinin mucizevi gece yolculuğuna atıfta bulunulduğu görülmektedir. Bahsi geçen Hristiyan yazarları ve eserlerinde bu olaya ne şekilde yer verdiklerini kronolojik şekilde incelemek yerinde olacaktır.

1.2. Rodrigo Jimenez de Rada (ö. 645/1247) – *Historia Arabum*

Hz. Muhammed'in hayatı ve mucizevi gece yolculuğuna atıfta bulunan eserler 13. asırda da telif edilmeye devam etti. Bu asırda İspanyol tarihçi Rodrigo Jimenez de Rada'nın (ö. 645/1247) kronikleri özel bir yere sahiptir. 1209-1247 yılları arasında Toledo Başpiskoposluğu görevini de icra eden tarihçinin kendi devrine kadar yaşamış diğer Hristiyan tarihçilerden farkı, İslam dininin yanı sıra Müslümanların tarihi ve kültürü hakkında sahip olduğu derin bilgi birikimiydi.²⁷ Tarihçiliğinin yanı sıra ateşli bir Haçlı seferi savunucusu olan Rodrigo Jimenez de Rada, Batı dünyasında Müslümanların tarihini ele alan ilk müstakil kronik olma özelliğine

Transition and Interpretation, ed. Candida Ferrero Hernandez- John Tolan (Berlin: De Gruyter, 2021), 318-319; James Kritzeck, *Peter the Venerable and Islam* (Princeton: Princeton University Press, 1964), 89.

24 Tim Rayborn, *The Violent Pilgrimage Christians, Muslims and Holy Conflicts, 850-1150* (North Carolina: Mc Farland Company, Inc. Publishers, 2013), 103.

25 Óscar de la Cruz Palma, *Machometus: La invención del Profeta Mahoma en las fuentes latinas medievales* (Bellaterra: Institut d'Estudis Medivals, 2017), 183.

26 Óscar de la Cruz Palma, "La Chronica Mendosa et Ridicula Sarracenorum como fuente Latina para la Historia del Islam", *La construcció d'identitats imaginades: literatura medieval i ideologia*, ed. Julian Acerbon Ruiz vd. (Lleida: Pages Editors, 2015), 73.

27 Matthias Masser, "Rodrigo Jimenez de Rada", *Christian-Muslim Relation: A Bibliographical History*, ed. David Tomas-Alex Mallet, (Leiden: Brill, 2012), 2/343; George Sarton, *Introduction to the History of Science* (Baltimore: Carnegie Institution of Washington, 1932), 2/675.

sahip olup Hz. Muhammed'in doğumu, gençliği ve peygamberliği hakkında değerli anekdotlar aktardığı *Historia Arabum* adlı eseri kaleme aldı. Bir Hristiyan tarafından kaleme alınan bu İslam tarihi mahiyetindeki kronik, İspanyol tarih yazıcılığında özel bir yere sahiptir. Bir tarihçi olarak onun İspanyol tarih yazıcılığına getirdiği en önemli yeniliklerden biri de telif ettiği kroniklerde Hristiyan kaynaklarının yanında İslam kaynaklarından istifade etmiş olmasıydı.

Rodrigo Jimenez de Rada, Hz. Muhammed'in hayatına dair önemli bilgiler sunduğu *Historia Arabum* adlı eserinin “*De Sublimatione Machometi in Regem et de Visionibus Mendaciter Excogitatis*” başlığını taşıyan beşinci bölümünde İslam peygamberinin *Alborac (Burak)* adlı binekle Mekke'den Kudüs'e gittiğini ve orada Hz. İbrâhim, Hz. Musâ, Hz. İsa ve diğer peygamberlerle bir araya geldiğini zikretmektedir.²⁸ Bu bölümde aktarılan bir diğer olay ise kendisine süt, şarap ve su dolu olan üç kap teklif edilen Hz. Muhammed'in sunulan kaplardan süt dolu kabı tercih etmesine dair anlatıdır.²⁹

İspanya tarihine dair *De Rebus Hispaniae* ve ilk dönem İslam tarihinin yanında Endülüs tarihini anlattığı *Historia Arabum* adlı eserleriyle Orta çağ İspanyol tarih yazıcılığına önemli katkılar sunan Rodrigo Jimenez de Rada, Hz. Muhammed'in hayatı ve gece yolculuğuna dair aktardığı anekdotlarla takip eden yıllarda Batı dünyasında bu konuya olan ilginin artmasına zemin hazırladı.

1.3. X. Alfonso (ö. 683/1284) – *Estoria de España*

Avrupa'da Hz. Muhammed'in mucizevi gece yolculuğuna dair en erken kayıtlardan birini sunan Rodrigo Jimenez de Rada, *Historia Arabum* adlı eseriyle kendisinden sonra yaşamış olan Hristiyan tarihçilere bilhassa İslam tarihi hakkında kaynaklık etti. İspanyol din adamının kaleme aldığı eserlerde verdiği bilgiler müteakip yıllarda özellikle İber Yarımadası'nda hazırlanan kroniklerde malzeme olarak kullanıldı.³⁰ Bu kroniklerden en önemlisi şüphesiz ki Kastilya-León Kralı X. Alfonso'nun (ö. 683/1284) emriyle saray tarihçileri tarafından kaleme alınan ve antik dönemlerden başlayarak kralın babası III. Fernando (ö. 650/1252) devrine kadarki İspanya tarihini anlatan *Estoria de España* idi.

Endülüs tarihinin yanı sıra Hz. Muhammed'in hayatı ve faaliyetleri hakkında kayıtlar ihtiva eden *Estoria de España* adlı kronik, hazırlanış sürecinde kullanılan kaynakların çeşitliliği bakımından İspanyol tarih yazıcılığında önemli bir yenilik ortaya koymaktadır. Zira bu kroniğin hazırlanmasında Sevilili Isidore, Paulo Deacon ve Orosius gibi antik dönem yazarlarının yanı sıra Ahmet el-Râzî gibi Müslüman tarihçilerin ve coğrafyacıların eserlerinden istifade edildiği tahmin edilmektedir.³¹ Eserde İslam peygamberinin doğumu, çocukluğu ve peygamberliğinden sonraki faaliyetlerine dair sunulan bilgiler İslam kaynaklarında yer alan bilgilerle büyük ölçüde

28 Rodrigo Jimenez de Rada, *Historia Arabum*, ed. J. Fernandez Valverde (Turnhout: Brepols, 1999), 92-93.

29 Rodrigo Jimenez de Rada, *Historia Arabum*, 92-93.

30 Tolan, *Saracens*, 187.

31 Ines Fernandez Ordoñez, *Las Estorias de Alfonso el Sabio* (Alicante: Istmo, 2009), 193; Ragd Cemal Menaf Ezevi, “Terisü'l Hadari'l-Endelüs fi ahd Alfons el-Aşr”, *Mecelletü'l Turas el-İlmî Arabi* 3(2015), 257.

örtüşmektedir. Eserin 489. başlığı Hz. Muhammed'in mi'rac yolculuğuna atıfta bulunmaktadır. Burada onun Cebrâil ile birlikte yaptığı yolculukta yedi katlı semanın her bir katında karşılaştığı olaylara kısaca değinilmektedir.³²

X. Alfonso'nun emriyle saray tarihçileri tarafından kaleme alınan *Estoria de España* adlı kronikte İslam tarihi ve Hz. Muhammed'in hayatına dair yer alan kayıtlar kralın kendisinden önceki Hristiyan krallardan farklı olarak Müslümanların dinine verdiği öneme delalet etmektedir.

2. *Kitâbü'l-Mi'râc*'dan *La Escala de Mahoma*'ya: Mi'rac Anlatısının Batı Dillerine Tercüme Serüveni

Kur'ân-ı Kerîm ve İslam teolojisine dair bir dizi Arapça metnin İber Yarımadası'nda Latinceye tercüme edildiği 12. asır, Batı'nın İslam dinini tanıma sürecinde çok önemli bir zaman dilimi olarak dikkat çekerken 13. asırda Avrupalı Hristiyanların İslam dini ve Hz. Muhammed hakkında telif ve tercüme ettikleri eserlerin sayısında gözle görülür bir artış meydana geldi. Avrupa'da bu konulara ilgi duyan Hristiyanlar arasında özellikle din adamları ve tarihçiler ön plana çıkarken 1252-1284 yılları arasında hüküm süren Kastilya-León Kralı X. Alfonso, kraliyet topraklarında yaşayan Müslümanların dini ve peygamberi hakkında bilgi sahibi olmak konusunda son derece istekli bir hükümdar portresi çizmekteydi. Orta Çağ Avrupası'nda İslam dinine dair sahip olduğu bilgi birikimiyle öne çıkan hükümdarların başında gelen X. Alfonso, öğrenme tutkusuna sahip mütecessis bir entelektüel olarak prensliğinden itibaren temas hâlinde olduğu Müslümanların dinine ve kültürüne büyük bir ilgi duydu.³³ Kraliyet sarayında Müslümanların da dâhil olduğu çok sayıda entelektüeli himaye eden kral, telif ettirdiği eserlerin yanı sıra farklı bilim dallarında önemli Arapça bilimsel eserlerin Kastilyacaya tercüme edilmesini teşvik etti.³⁴ Tercüme edilen bu eserlerin bir kısmı İslam dini ve Hz. Muhammed hakkında birtakım bilgiler ihtiva etmekteydi.

X. Alfonso'nun emriyle kaleme alınan *Estoria de España*'da Hz. Muhammed'in hayatına ve gece yolculuğuna yer verilirken devrin kaynaklarında kralın Kur'ân-ı Kerîm'i Kastilyaca'ya tercüme ettirmiş olabileceğini düşündüren birtakım kayıtlar da mevcuttur. Zira X. Alfonso'nun yeğeni olan Don Juan Manuel (ö. 749/1348), *Libro de la Caza* adlı eserinde kralın, Moriskoların (Müslümanlar) tüm yasasını tercüme ettirdiğini ifade etmektedir.³⁵ Burada bahsi geçen yasa ile kastedilenin Kur'ân-ı Kerîm olması kuvvetle muhtemeldir. Kralın himayesinde Arapçadan Kastilyacaya tercüme edilen eserler arasında o zamana kadar herhangi bir Batı diline tercüme

32 Alfonso X el Sabio, *Estoria de España*, ed. Ramon Menendez Pidal (Madrid: Bailly-Bailliere e Hijos, 1906), 271.

33 Enes Şanal, "The Perception of Muḥammad in the Scientific Works Prepared Under the Auspices of Alfonso X", *Alfonso X: el universo político y cultural de un reinado*, ed. Maria Jose Lop Otin vd. (Cuenca: Ediciones de la Universidad de Castilla-La Mancha, 2024), 434.

34 Harvey, Léonard Patrick, "The Alfonsine School of Translators: Translations from Arabic into Castilian Produced Under the Patronage of Alfonso the Wise of Castile (1221-1252-1284)", *Journal of the Royal Asiatic Society of Great Britain & Ireland* 109/1 (1977), 109-117.

35 Don Juan Manuel, *Libro de la Caza* (Barcelona: Consejo Superior de Investigacion Cientificas Delegacion de Barcelona, 1947), 11.

edilmemiş olan Hz. Muhammed'in gece yolculuğunu anlatan *Kitâbü'l-Mi'râc*'ın yer alması ise son derece dikkat çekicidir.

H. Muhammed'in Mekke'den Kudüs'e gerçekleştirdiği İsrâ adlı gece yolculuğunu ve mi'râcına yükselişini birinci ağızdan anlatan *Kitâbü'l-Mi'râc* adlı eser, Kastilya-León Kralı X. Alfonso'nun emriyle yaklaşık 1264 yılında kraliyet sarayının seçkin Yahudi tercümanı Abraham de Toledo tarafından *La Escala de Mahoma* başlığıyla Kastilyaca'ya tercüme edildi.³⁶ Bahsi geçen bu Kastilyaca versiyon İtalya'dan Kastilya Sarayı'na gelerek burada bilimsel faaliyetleriyle dikkat çeken Buenaventura de Siena'nın imzasıyla *Liber Scale de Machometi* başlığıyla Latince ve eski Fransızcaya tercüme edildi.³⁷ İtalyan tercümanın, eseri 1264 yılında Sevilla şehrinde tercüme ettiği tahmin edilmektedir.³⁸ Eserin kısa bir süre zarfında üç farklı Batı diline aktarılmasından önceki yıllarda bölgedeki bazı Hristiyan âlimlerin çalışmalarında Hz. Muhammed'in gece yolculuğuna dair kısa da olsa önemli bilgilere yer verilmiş olsa da X. Alfonso'nun bu teşebbüsü, Orta Çağ Batı dünyasında hakkında çok kısıtlı bilgi bulunan mi'râc olayını tafsilatlı bir şekilde tasvir eden orijinali Arapça olan anlatının Kastilyaca, Latince ve eski Fransızcaya tercümesi aracılığıyla geniş kitlelerce tanınmasını sağladı.

Kastilya-León Kralı X. Alfonso himayesinde Arapçadan Kastilyacaya *La Escala de Mahoma* adıyla yapılan tercüme, Hz. Muhammed'in hayatı ve mucizevi gece yolculuğu ile ilgili birçok tarihî gerçeklik ve efsaneyi bir arada ihtiva etmektedir. Anlatıyı Hz. Muhammed'in ağzından sunan eserin girişinde, Cebrâil'in mi'râc gecesi yanına geldiğinde peygamberin Ümmü Hânî'nin (Umm Hâni) yanında olduğu ve bu kadının onun eşi olduğu zikredilmektedir.³⁹ Ancak İslama kaynaklarda Ümmü Hânî'nin peygamberin eşi değil amcası Ebû Tâlib'in kızı olduğu ifade edilmektedir.⁴⁰ Anlatıda Hz. Muhammed'in gece yarısı eşiyle bulunduğu evde derin düşüncelerle uyku hâlinde iken Cebrâil'in yanına gelişine ve onun kendisine söylediklerine dair şunlar aktarılmaktadır:

...Ve uzun bir süre Rabbimiz'in dinini düşünerek yattım ve bunun üzerine biraz uyumaya başladım. O anda melek Cebrâil geldi ve kendini bana şu şekilde gösterdi: yüzü süttü ve herhangi bir kardan daha beyazdı; saçları mercandan daha kırmızıydı. Kaşları oldukça genişti. Çok güzel ve iyi biçimli bir ağzı vardı. Dişleri çoğunlukla beyaz ve parlaktı. İncilerle ve değerli taşlarla çok zengin bir şekilde bezenmiş eşsiz bir beyazlığa sahip elbiseler giymişti. Cebrâil bu şekilde ve surette Muhammed'e, bana geldi. Ve bana şöyle dedi: "Muhammed! Sen Rabbimiz'in elçisisin, kalk ve kendini hazırla, kuşağını kuşan ve vücudunu beyaz şalınla ört. O zaman beni takip edeceksin; çünkü Rabbimiz bu gece size sırları ve kudreti hakkında çok büyük mucizeler göstermek istiyor."

36 Ramon Menendez Pidal, "España y la Introduccion de la Ciencia Arabe en Occidente", *Revista del Instituto Egipcio de Estudios Islamicos* 3 (1955), 28.

37 Enes Şanal, *Endülüs Medeniyeti'nin Avrupa'ya İlmî Etkileri (1125-1284)*, (İzmir: İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2023), 289.

38 Jose S. Gil, *La Escuela de Traductores de Toledo y sus Colaboradores Judios* (Toledo: Diputacion Provincial, 1985), 78; John Esten Keller, *Alfonso X, El Sabio* (New York: Twayne Publishers, 1967), 150.

39 *La Escala de Mahoma*, ed. Jose Muñoz Sendino (Madrid: Direccion General de Relaciones Culturales, 1949), 265.

40 İbn Hişâm, *Siret-i İbn-i Hişâm*, çev. Hasan Ege (İstanbul: Kahraman Yayınları, 2006), 54.

Cebrâil tarafından yapılan çağrıya uyan Hz. Muhammed'in gece yolculuğu bu şekilde başladı. Anlatı, Cebrâil'in eşlik ettiği İslam peygamberinin *Burak* adlı hayvana binerek yolculuğa başlamasıyla devam etmektedir. Bu bölümde Kudüs şehrine varılıp Hz. Muhammed mabedin içerisine girdiğinde o zamana kadar yaşamış bütün peygamberlerin onunla kucaklaşmak üzere orada bekledikleri zikredilmektedir.⁴¹ İlerleyen pasajlarda yolculuk sırasında İslam peygamberinin kendisine gelen seslere ve gördüğü kadına yüz çevirmemesine dair melek aralarında geçen şu diyaloga yer verilmektedir:

Bir süre sonra Cebrâil bana baktı ve şöyle dedi: “Muhammed! Şimdi senin gerçekten çok büyük bir hikmete sahip olduğunu anlıyorum ve sana nedenini söyleyeceğim. Bil ki seni ilk çağırın ses Yahudi diniydi ve eğer ona cevap vermiş olsaydın siz hepiniz (senin insanların) Yahudi olurdunuz.” Sonra Cebrâil şöyle sordu: “Seni çağırın ikinci sesin kim olduğunu biliyor musun?” Ona cevap verdim: “Hayır, Allah bilir.” Cebrâil bana dedi ki: “Doğru bil ki bu Hristiyan diniydi ve ona cevap verseydin bütün kavmin Hristiyan olurdu.”

Cebrâil cevapladı: “Bil ki Muhammed, her reнге bürünmüş güzel kadın, her türlü zevkle dolu dünyadır. Onu bekleyip durduğunuza göre, bilin ki halkınız şimdiye kadar olan ya da olacak olan diğer tüm halklardan daha büyük bir sevinç ve neşe duyacaktır. Ancak onu küçümseyip cevap vermek istemediğinize göre bilin ki günahın şimdiye kadar olan diğer tüm peygamberlerden daha özgür olacaksınız.”⁴²

Eserdeki anlatı, Hz. Muhammed'in Cebrâil rehberliğinde yaptığı yolculukta karşılaştığı diğer önemli olaylarla devam etmektedir. Bu çerçevede İslam peygamberinin yolculuğu sırasında diğer peygamberlerle karşılaşması, kıyamet günü, cennetin ve cehennemin özellikleri gibi konularda canlı tasvirler sunulmaktadır. Kastilyaca versiyondaki olay örgüsü İslam dünyasında dolaşımda olan *Kitâbü'l-Mi'râc*'ın olay örgüsüyle büyük ölçüde benzerlik arz etmektedir.

Kitâbü'l-Mi'râc adlı eserin orijinal versiyonunun Hristiyan İspanya'da ne zamandan itibaren tanındığı konusunda araştırmacılar arasında kesin bir fikir birliği bulunmamaktadır. Eserin Endülüs'ten Hristiyan İspanya'ya hangi yollarla taşındığı bilinmese de bölgedeki Hristiyanların çok erken dönemlerden itibaren İslam dini metinlerine ilgi duydukları tarihî bir gerçektir. VIII. asırdan itibaren Endülüs'te gündelik hayatta Müslümanlarla kurdukları yakın temasın sonucunda Hristiyanlar arasında Arapçaya ve İslam kültürüne ilgi duyan *Mozaraplar* adıyla bilinen bir topluluk ortaya çıkarken zamanla bu topluluğun mensupları Arapçayı iyi derecede öğrenip İslam literatürü hakkında kapsamlı bilgi sahibi oldular.⁴³ Endülüs Emevî başkentindeki Hristiyan cemaatinde saygın bir konuma sahip olan Kurtubalı Alvarus, *Indiculus Luminosus* adlı eserinde çağdaşı olan Mozarap dindaşlarının Arapçayı iyi seviyede bilmelerinden ve İslam edebiyatı hakkında derin bilgi birikimine sahip olmalarından yakınmaktadır.⁴⁴ Muhtelif bilim dallarında faaliyetlerini sürdüren ve Arapça kaynaklara doğrudan erişimi olan Mozarap âlimler arasında eserlerinde İslam dini ve Hz. Muhammed hakkında malumat verenler de

41 *La Escala de Mahoma*, 273.

42 *La Escala de Mahoma*, 270-272.

43 Enes Şanal, “Arapça Konuşan Hristiyanlar: Mozaraplar'ın Endülüs Bilim Hayatına Katkıları (X. Asır)”, *Tarih İncelemeleri Dergisi* 38/2 (2023), 738.

44 Alvaro de Córdoba, *Indiculus Luminosus*, ed. Jacques Paul Migne (Paris: Patrologia Latina, 1852), 121/513-556.

mevcuttu. Ancak X. Alfonso himayesinde gerçekleştirilen tercümeyle İslam peygamberinin gece yolculuğunu ele alan müstakil bir eser ilk kez farklı dilde Batılı entelektüel çevrelerin istifadesine sunulmuş oldu.

13. asra kadar mi'râc anlatısının yukarıda bahsi geçen müellifler tarafından hazırlanan farklı Arapça versiyonlarının İslam dünyasında dolaşımında olduğu görülürken X. Alfonso sarayına eserin hangi versiyonunun ulaştığını tespit etmek son derece güçtür. Kimi araştırmacılar, Ebu Hasan el-Bekrî tarafından kaleme alınan mi'râc anlatısının Kastilyaca versiyonuyla büyük benzerlikler taşıdığına işaret etmektedir. Frederick S. Colby tarafından yapılan araştırma sonucunda, Kastilyaca tercümeden üretilen *Liber Scalae de Machometi* başlıklı eski Fransızca versiyon ile el-Bekrî'nin günümüzde Süleymaniye Kütüphanesi'nde yer alan eseri karşılaştırmış ve iki metin arasında benzer özellikler ortaya konulmuştur.⁴⁵ Hz. Muhammed'in gece yolculuğunun Ümmü Hânî'nin evinde Cebrâil'in gelişiyle başlaması, *Burak* adlı bineğin insan suretinde olması ve İslam peygamberinin Kudüs şehrinde tüm peygamberlerle görüşmesi iki eserde yer alan başlıca ortak konular olarak dikkat çekmektedir.⁴⁶

X. Alfonso'nun Arapçadan Kastilyaca, Latince ve eski Fransızcaya tercüme ettirdiği *Kitâbü'l-Mi'râc* adlı eserden nasıl haberdar olduğuna dair devrin kaynaklarında herhangi bir kayda rastlanmasa da kralın himayesinde hazırlanan *Estoria de España*'nın ana kaynakları arasında yer alan ve bu kronikten çeyrek asır önce telif edilen Rodrigo Jimenez de Rada'nın *Historia Rebus de Hispaniae* ve *Historia Arabum* adlı eserlerinde yer alan bazı bilgiler bize birtakım ipuçları sunmaktadır. Zira Toledo Başpiskoposu Rodrigo Jimenez de Rada, *Historia Arabum*'un beşinci bölümünde Hz. Muhammed'in mi'râcına dair bir anlatıya yer vermektedir.⁴⁷ Onun bu kayıtları, X. Alfonso'nun Hz. Muhammed'in mi'râc'ına olan ilgisinin kaynağının kuvvetle muhtemel bu eser olabileceğine delalet etmektedir.⁴⁸ Endülüs'te yaşayıp İslam teolojisi ve edebiyatına aşina olan Mozarapların kuzeydeki Hristiyan idaresi altındaki topraklara göçleri de *Kitâbü'l-Mi'râc*'ın Kastilya-León Krallığı topraklarında tanınmasını sağlayacak bir diğer makul bir ihtimal olarak görünmektedir.

X. Alfonso'nun mi'râc anlatısından hangi kanallar aracılığıyla haberdar olduğunu tespit edecek tarihî kayıtlar bulunmasa da kralın Murcia şehrini ele geçirdikten sonra şehirde yaşayan Müslüman âlim Ahmed b. Muhammed er-Rakûfî ile tanışmasının bu süreçte etkili olabileceği unutulmamalıdır. Zira İslam kaynaklarında kralın Müslüman âlime büyük hürmet gösterdiği ve Murcia şehrinde onun yöneteceği bir medrese inşa ettiği zikredilmektedir.⁴⁹ Ayrıca tarihî kayıtlar, kralın bu Müslümanı kendi dinine davet ettiği onun ise bu daveti nazik bir

45 Colby, *Narrating Muḥammad's Night Journey*, 157, 195.

46 Colby, *Narrating Muḥammad's Night Journey*, 157. Colby tarafından iki metin üzerinde yapılan karşılaştırma sonucunda tespit edilen diğer benzer hususların tamamı eserde liste hâlinde yer almaktadır.

47 Rodrigo Jimenez de Rada, *Historia Arabum*, 92-93.

48 Tolan, *Saracens*, 187.

49 Lisânüddin İbnü'l-Hatib, *el-İhâta fî Ahbâri Gırnata*, thk. Yusuf Ali Tavi (Beyrut: Darü'l-Kitabu'l-İlmiyye, 2003), 3/48; Ahmed b. Muhammed Makkarî, *Nefhu't-tib min ğusni'l-Endelûsi'r-ratib ve zikru vezirihâ Lisânüddin İbnü'l-Hatib*, thk. Reinhart Dozy vd. (Leiden: Brill, 1861), 2(2) / 510.

şekilde reddettiğini zikretmektedir.⁵⁰ Bu tarihî anekdotlar kral ile er-Rakûtî arasındaki irtibatın sürdürüldüğü ve ikili arasında birtakım konular üzerine konuşmalar gerçekleştirilmiş olma ihtimalini güçlendirmektedir. Kimi araştırmacılar tarafından kralın bir süre Murcia şehrindeki Monteagudo Kalesi'nde Müslüman âlimden farklı konularda dersler almış olabileceğini ileri sürmektedir.⁵¹ Tüm bu durumlar göz önünde bulundurulduğunda kralın mi'rac anlatısını er-Rakûtî'den öğrenmiş olabileceği göz önünde bulundurulmalıdır.

3. Avrupa'da Mi'rac Anlatısının Popüler Hâle Geliş Süreci: Öncüler ve Eserler

13. asır ortalarında X. Alfonso himayesinde Arapçadan Kastilyacaya tercüme edildikten kısa bir süre sonra Latince ve Eski Fransızca versiyonları üretilen ve Avrupa'daki entelektüel çevrelerde dolaşıma giren *Kitâbü'l-Mi'râc*, takip eden süreçte bazı Hristiyan yazarlar arasında ilgi görmeye başladı. Anlatının Batı dünyasındaki tanınma süreci, müteakip asırlarda din adamı ve âlim olarak faaliyetlerini sürdüren bazı Avrupalı yazarların eserlerinde mi'rac olayını işlemeleri gibi önemli sonuçlar doğurdu. *La Escala de Mahoma*'nın X. Alfonso himayesinde tercüme edilmesinin üzerinden çeyrek asır bile geçmeden Avrupa'da üretilen eserlerde bu anlatının işlenmesi, eserin Batı'daki alımlama (resepsiyon) sürecinin ne kadar hızlı ilerlediğini göstermektedir. Mi'rac anlatısından bahsi geçen tercümeler ya da farklı yollar aracılığıyla haberdar olan ve çalışmalarında bu olaya yer veren Batılı yazarları ve ilgili eserlerini kronolojik sıraya göre tetkik etmek anlatının Batı dünyasında popüler hâle geliş serüveninin daha iyi anlaşılmasına katkı sağlayacaktır.

3.1. Pedro Pascual (ö. 700/1300)

Mi'rac anlatısının X. Alfonso'nun emriyle *La Escala de Mahoma* başlığıyla Kastilyaca'ya tercüme edilmesini takip eden yıllarda Avrupa'da Hz. Muhammed'in gece yolculuğuna dair en erken bilgi sunan Hristiyanlar arasında Pedro Pascual yer almaktadır. 1227 yılında Müslümanların elinde bulunan Valencia şehrinde dünyaya gelen Pedro Pascual'ın Mozarap kökenli bir aileye mensup olduğu yönünde görüşler bulunmaktadır.⁵² İber Yarımadası'nda birtakım dinî görevler üstlenen Pedro Pascual, Jaen şehrinin piskoposluğunun yanı sıra bir süre Endülüslü Müslümanları arasında misyonerlik faaliyetlerde bulundu.⁵³ Müslüman-Hristiyan mücadelesinin yoğunlaştığı bir devirde Benî Ahmer Devleti'ne bağlı askeri kuvvetler tarafından 1298 yılında tutsak edilen İspanyol âlim Müslümanların başkenti Gırnata'ya getirilerek bir süre burada İslam idaresi altında esir hayatı yaşadı.⁵⁴

50 İbn Hacer el-Askalanî, *ed-Dürerü'l-Kâmine fî a'yâni'l-mi'eti's-Samine*, thk. Freitz Krenkow (Haydarabad: 1932), 3/375.

51 Michael A. Conrad, "In the Shadow of Toledo, Seville, and Granada: on the Historic Significance of Murcia for the Transmission of Islamic Knowledge in the Twelfth and Thirteenth Centuries", *Artistic and Cultural Dialogues in the Late Medieval Mediterranean*, ed. Maria Marcos Cobaleda (Cham: Palgrave Macmillan, 2021), 154.

52 Miguel Asin Palacios, *Dante ve İslam*, çev. Güneş Ayas (İstanbul: Okuyan Us Yayınları, 2010), 339.

53 Joseph F. O'Callaghan, *A History of Medieval Spain* (Ithaca and London: Cornell University Press, 1975), 496.

54 Bilal Sarr, "The Nasrid Population and Its Ethnocultural Components", *The Nasrid Kingdom of Granada between*

Gençliğinden itibaren başta teoloji olmak üzere farklı alanlarda iyi bir tahsil gören Pedro Pascual, ağırlıklı olarak dinî konularda eserler telif etti. Kastilyaca ve Katalanca olarak hazırladığı eserlerinde işlediği konular Hristiyanlık, İslam ve Yahudilik üzerine yoğunlaşmaktaydı.⁵⁵ İspanyol âlim kendi devrine kadar Batı'da yaşamış dindaşlarından farklı olarak bazı eserlerinde Hristiyan kaynaklarının yanında İslam kaynaklarından istifade etti. Pedro Pascual, Benî Ahmer başkentindeki 1298 ile 1300 yılları arasını kapsayan esaret yıllarında İslam'a karşı *Sobre la Seta Mahometana* adlı Kastilyaca eserini kaleme aldı. Bu eserde İslam peygamberinin hayatını iki kez sunan yazar ilk olarak Müslüman kaynaklarına göre bir anlatım sunduktan sonra Hristiyan kaynakları ışığında bilgiler vermeye devam etmektedir.⁵⁶

Pedro Pascual'ın *Sobre la Seta Mahometana* adlı eserini kaleme alırken başvurduğu ana kaynaklar arasında Kur'ân-ı Kerîm ve hadîs-i şerîfler önemli bir yere sahipti. Eserdeki alıntılar incelendiğinde İspanyol âlimin hadîs literatürüne dair derin bilgi birikimine sahip olduğu anlaşılmaktadır. Zira eserinde hadîs-i şerîf kaynaklarından alıntı yaparken onları "Alhadiz" adıyla vurgulayan Pedro Pascual, bahsi geçen hadîs-i şerîflerin kaynaklarını sarîh bir şekilde (örneğin: Ebû Müslim'i "Muslimi" şeklinde) belirtmektedir.⁵⁷

Müslümanlarla ortak bir muhitte yaşamanın avantajıyla İslam dini hakkında derin bilgi sahibi olan Pedro Pascual, *Sobre la Seta Mahometana* adlı eserinde okuyucuya Hz. Muhammed'in hayatına dair ayrıntılı bilgiler sunmaktadır. İspanyol âlim metinde *Elmiragi* adıyla bahsettiği İslam peygamberinin mi'rac olayına dair okuyucuya bazı anekdotlar aktarmaktadır. Burada onun Cebrâil tarafından uykusundan uyandırılması, Cebrâil ile arasında geçen diyaloglar, gece yolculuğunun başlaması ve bu yolculuk sırasında Hz. Muhammed'in görüştüğü peygamberler hakkında bir anlatıya yer verilmektedir.⁵⁸ İspanyol din adamının aktardığı bilgilerin ve olay örgüsünün La Escala de Mahoma ile büyük ölçüde örtüştüğü görülmektedir. Bu durum *Kitâbü'l-Mi'râc* adlı eserin Kastilyaca, Latince ve Eski Fransızca versiyonlarının İber Yarımadası'nda dolaşıma girmesinin üzerinden yarım asır bile geçmeden Hristiyan âlimler arasında daha yoğun ilgi gördüğünü tasdik etmektedir.

3.2. Juan Gil de Zamora (ö. 720/1320)

Kitâbü'l-Mi'râc'ın *La Escala de Mahoma* adlı Kastilyaca versiyonunun üretilmesinden kısa bir süre sonra İber Yarımadası'nda bazı müelliflerin eserlerinde Hz. Muhammed'in bu gece yolculuğuna atıfta bulunmaları eserin Hristiyanlar arasında popüler hâle geldiğini göstermektedir. Orta Çağ Avrupası'nda İslam peygamberinin bu mucizesinden haberdar olan Hristiyanlar arasında X. Alfonso çağının önde gelen entelektüellerinden olan Fransisken âlim

East and West, ed. Adela Farbregas (Leiden: Brill, 2020), 186.

55 Pedro Pascual, *Sobre la Seta Mahometana* (Valencia: Publications de la Universitat de Valencia, 2011), 41.

56 John Tolan, *Sons of Ishmael: Muslims Through European Eyes in the Middle Ages* (Florida: University Press of Florida, 2008), 35.

57 Pedro Pascual, *Sobre la Seta Mahometana*, 107.

58 Pedro Pascual, *Sobre la Seta Mahometana*, 134-137.

Juan Gil de Zamora da bulunmaktaydı. X. Alfonso'nun saray çevresinde saygın bir konuma sahip olan bu entelektüel, aynı zamanda kralın oğlu Sancho'nun hocalığını üstlendi.⁵⁹ Kendi çağına kadar yaşamış krallar ve azizlerin biyografilerini ihtiva eden *Liber illustrium personarum* adlı eserine sahip olduğu şöhret sebebiyle Hz. Muhammed'in hayatını da dâhil eden yazar burada onun peygamberliğine dair bilgilere de yer vermektedir.⁶⁰ Juan Gil de Zamora, eserde İslam peygamberinin Mekke'den Kudüs'e gerçekleştirdiği gece yolculuğuna atıfta bulunmaktadır.⁶¹

Fransiskan din adamı *Kitâbü'l-Mi'râc*'ı Hz. Muhammed'in ikinci kitabı olarak tanımlamaktadır.⁶² Onun bu eserde aktardığı Müslümanların peygamberine dair bilgiler Rodrigo Jimenez de Rada'nın eserlerinde yer alan bilgilerle benzerlik arz etmektedir.⁶³ *Liber illustrium personarum*, Avrupalı Hristiyanlar tarafından kaleme alınıp Hz. Muhammed'in gece yolculuğunun tasvir edildiği ilk eserlerden biri olması sebebiyle Batı literatüründe önemli bir yere sahiptir.

3.3. Ricoldus de Monte Crucis (ö. 720/1320)

1243 yılında Floransa şehrinde dünyaya gelen Ricoldus de Monte Crucis, erken yaşlarında iyi bir tahsil gördükten sonra 1267 yılında Dominiken Tarikatı'na intisap etti. Santa Maria de Novella Manastırı ve Pisa Üniversitesi gibi devrin önemli eğitim merkezlerinde dersler verdi. Misyonerlik faaliyetleri kapsamında Müslümanların idaresi altındaki bölgeleri ziyaret eden âlim, Arapça öğrendikten sonra Kur'ân-ı Kerîm ve İslam teolojisi hakkında çalışmalar yürüttü.⁶⁴ O, İslam topraklarına gerçekleştirdiği seyahatindeki tanıklıklarını anlattığı *Liber Peregrinationis* adlı seyahatnamesinin yanı sıra İslam inancını reddetmek üzere bir risale kaleme aldı. Dominiken keşiş, *Contra Legem Saracenorum* adlı bu risalesinde Hz. Muhammed'in hayatına dair önemli bilgilere yer verirken onun gece yolculuğuna dair de canlı bir anlatım sunmaktadır.

Eserin muhteviyatına bakıldığında Ricoldus de Monte Crucis'in Kur'ân-ı Kerîm'de mi'râc olayını anlatan ayetlerden haberdar olduğu ve doğrudan bu ayetlerden iktibas yaptığı görülmektedir.⁶⁵ Metinde tıpkı *La Escala de Mahoma*'da olduğu gibi başta Cebrâil ile olan diyaloglar olmak üzere mi'râc olayında Hz. Muhammed'in yaşadıkları birinci ağızdan

59 Joseph F. O'Callaghan, "Kings and Lords in Conflict in Late Thirteenth-Century Castile and Aragon", *Iberia and the Mediterranean World of the Middle Ages*, ed. P. Chevedden vd. (Brill: Leiden, 1996), 128.

60 Ana Echevarria, "Eschatology or Biography? Alfonso X, Muhammad's Ladder and A Jewish Go-Between", *Under the Influence: Questioning the Comparative in Medieval Castile*, ed. Cynthia Robinson- Leyla Rouhi (Leiden: Brill, 2015), 144.

61 Echevarria, "La reescritura", 188.

62 John Tolan, *Faces of Muhammad: Western Perceptions of the Prophet of Islam from the Middle Ages to Today* (Princeton: Princeton University Press, 2019), 80.

63 Echevarria, "Eschatology", 144.

64 Karla Mallette, "Muhammad in Hell", *Dante and Islam*, ed. Jan M. Ziolkowski (New York: Fordham University Press, 2015), 185; 178-190. Kurt Villads Jensen- Davide Scotto, "Riccollo as an Author and His Intellectual Afterlife", *Riccolle da Monte di Croce: Missionary to the Near East and Expert on Islam*, ed. Kurt Villads Jensen- Davide Scotto (Stocholm: Kungl Royal Swedish Academy of Letters, 2024), 11.

65 Ricoldus de Monte Crucis, *Contra Legem Saracenorum*, çev. Londini Ensîs (Self Published, 2010), 78.

anlatılmaktadır.⁶⁶ Eserde X. Alfonso sarayında üretilen mi'rac'ın Kastilyaca versiyonundaki anlatıyla uyumlu bir şekilde Hz. Muhammed'in *Burak* adlı bir hayvanın üzerine binerek Cebrâil'in rehberliğinde Mekke'den Kudüs'e gerçekleştirdiği yolculuğa ve bu yolculukta başına gelen birtakım olaylara yer verilmektedir. Eserde mi'rac'ın anlatıldığı pasajlarda Hz. Muhammed'in dinini tebliğ ettikten sonra büyük bir insan topluluğunun onun yasasından uzaklaştığı zikredilmektedir.⁶⁷ Daha sonra bu insanların Hz. Muhammed'in daha önceki peygamberlerin yaptıkları gibi kendilerine bir mucize göstermesini istemeleri üzerine o da Allah kelamı olduğu varsayılan şu sözü alıntılanarak karşılık verdi: "Sizden öncekiler mucizelere inanmadıkları gibi, siz de kılıç dışında mucizelere inanmayacaksınız."⁶⁸

Ricoldus de Monte Crucis, eserde bir taraftan Hz. Muhammed'in mucizevi gece yolculuğu hakkında canlı bir anlatı sunarken diğer taraftan da onun gerçek bir peygamber olmadığını ispat etme gayretindedir. Zira o, Hz. Muhammed'in bazen mucize sahibi olmayan bir insan olduğunu ifade ederken bazen de meleklerden daha üstün olduğunu söylediğini zikrederek onun sözlerinde tenakuz bulunduğunu ima etmektedir.⁶⁹

Ricoldus'un İslam inancını reddetmek üzere kaleme aldığı eserinde Hz. Muhammed'in gece yolculuğuna yer vermesinin ana sebeplerinden biri böylesi bir yolculuğun mümkün olmadığını okuyucuya kanıtlamaktır. Nitekim Dominiken keşiş, sadece bu yolculukta değil onun hayatının genelinde çelişkili bulunduğu hususları ele almaktadır. Hayatının önemli bir kısmını İslam idaresi altındaki topraklarda Müslümanlara yönelik misyonerlik faaliyetlere hasreden Ricoldus'un bu eserde Hz. Muhammed'in gece yolculuğuna değinmesi takip eden yıllarda Hristiyan dünyada ciddi bir okuyucu kitlesine kavuşan eserdeki mi'rac anlatısının daha geniş kitlelerce tanınmasına katkı sağladı.

3.4. Dante Alighieri (ö. 720/1320)

Kitâbü'l-Mi'râc'ın Kastilyaca, Latince ve eski Fransızcaya tercüme edildikten sonraki süreçte eserden etkilendiği düşünülen Avrupalı âlimler arasında Orta Çağ Batı edebiyatının en önemli temsilcilerinden Dante'nin adı da zikredilmektedir. Nitekim onun *İlahi Komedya*'yı yazarken bu anlatıdan ilhamlar almış olabileceğine dair birtakım iddialar söz konusudur. Miguel Asin Palacios, *İlahi Komedya* üzerine gerçekleştirdiği karşılaştırmalı araştırmalar sonucunda eserin bazı İslami kaynakları olduğuna kanaat getirdi. Dante'nin *İlahi Komedya*'yı kaleme alırken Ebü'l-Alâ el-Ma'arrî'nin *Risâletü'l-gufrân* ve İbnü'l-Arabî'nin *el-Fütûhâtü'l-Mekkiyye* adlı eserlerinde yer alan anlatılardan istifade ettiğine dair görüşler mevcuttur.⁷⁰

66 Ricoldus de Monte Crucis, *Contra Legem Saracenorum*, 79.

67 Ricoldus de Monte Crucis, *Contra Legem Saracenorum*, 80.

68 Ricoldus de Monte Crucis, *Contra Legem Saracenorum*, 80.

69 Ricoldus de Monte Crucis, *Contra Legem Saracenorum*, 81.

70 Palacios, *Dante ve İslam*, 356-373.

Cehennem, araf ve cennet bölümlerden oluşan eserde Dante, Hz. Muhammed'i bozguncuların yer aldığı cehennemde konumlandırmaktadır.⁷¹ İtalyan âlimin eserinde yer alan bazı tasvirler onun İslami menşeli mi'rac anlatısına aşina olabileceğine delalet etmektedir. Örneğin İslam dünyasında popüler hâle gelen mi'racnâme türü eserlerde bu mucizevi gece yolculuğunda Hz. Muhammed'in farklı katmanlardan geçtiği anlatılırken Dante de eserinde cennete giden yolda farklı katmanları tasvir etmektedir. Benzer şekilde mi'rac anlatısında Hz. Muhammed, gece yolculuğu sırasında peygamberlerle tanışırken Dante'nin eserinde de Hristiyan dünyasında kendisine kutsallık atfedilen başta melekler ve azizler olmak üzere pek çok tarihi karakterler karşımıza çıkmaktadır. Dante'nin yaptığı yolculukta ona Vergilius'un eşlik etmesi mi'rac anlatısında Hz. Muhammed'e Cebrâil'in eşlik etmesini hatırlatmaktadır. İslam peygamberinin *Burak* ile yaptığı seyahate benzer şekilde Dante yolculuğu sırasında cehenneme Kharon'un kayığı, Araf'a ise Griffon tarafından çekilen iki tekerlekli bir zafer arabasıyla gitmektedir.⁷²

Miguel Asin Palacios'un başını çektiği araştırmacıların iddia ettiği Dante üzerindeki İslami etkinin hangi yollarla gerçekleştiği konusunda devrin kaynaklarında net bir bilgiye rastlanamasa da Dante'nin hocası olan Brunetto Latini'nin elçilik sıfatıyla Kastilya-León Kralı X. Alfonso'yu ziyareti bu hususta bize önemli ipuçları vermektedir. Floransa Cumhuriyeti'ni temsilen diplomatik elçi olarak Floransa'dan yola çıkarak Kastilya sarayına gelen İtalyan âlim, bir süre burada ikamet etti.⁷³ X. Alfonso himayesinde Müslüman âlimlerin bilimsel çalışmalarını sürdürdüğü dikkate alınırsa Brunetto Latini'nin burada kaldığı süre zarfında bahsi geçen Müslümanlarla irtibat kurarak anlatıdan haberdar olmasının mümkün olduğu görülecektir.

3.5. Fazio degli Uberti (ö. 770/1368)

XIV. asrın önemli İtalyan şairlerinden olan Fazio degli Uberti, İtalya'da İslam tasavvurunun şekillendiği bir devirde kaleme aldığı *Dittamondo* adlı eserinde Hz. Muhammed'in hayatına dair birtakım bilgiler sunmaktadır. Onun bu eserinde İslam hakkındaki konuları kaleme alırken Ricoldus de Monte Crucis'in *Contra Legem Saracenorum* adlı eserinden istifade ettiği düşünülmektedir.⁷⁴ Fazio degli Uberti, eserinin beşinci bölümünde Hz. Muhammed'in hayatı ve peygamberliğine dair önemli anekdotlara yer vermektedir. Ona göre Hz. Muhammed, şehvet düşkün ve içki içmeye eğilimli bir insan olup iddia edildiği gibi ölülerini diriltmek, körleri ve engellileri iyileştirmek gibi olağanüstü özelliklere sahip değildi.⁷⁵

Fazio degli Uberti'nin eserinde referans verdiği Ricoldus de Monte Crucis'e nispeten İslam'a karşı daha az saldırgan bir tavır benimsediği yönündeki görüşler ağır basmaktadır.⁷⁶ 13. asır

71 Dante Alighieri, *İlahi Komedya*, çev. Rekin Teksoy (İstanbul: Oğlak Yayıncılık, 1998), 132.

72 Dante Alighieri, *İlahi Komedya*, 83, 507.

73 Simon R. Doubleday, *The Wise King: A Christian Prince, Muslim Spain, and the Birth of the Renaissance* (New York: Basic Books, 2015), 79.

74 Marica Costigliolo, *The Western Perception of Islam between the Middle Ages and the Renaissance* (Oregon: Pickwick Publications, 2017), 128.

75 Costigliolo, *The Western Perception of Islam*, 128.

76 Costigliolo, *The Western Perception of Islam*, 129.

ortalarında Kastilya kraliyet sarayında üç farklı Batı diline tercüme edilen mi'rac anlatısının 14. asır ortalarında İtalya'nın Toskana bölgesinde tanındığı ve Fazio degli Uberti'nin de bu metne aşına olduğunu görülmektedir.⁷⁷ Nitekim İtalyan şair *Dittamondo* adlı eserinde mi'rac olayından “Helmaerich” adıyla bahsetmektedir.⁷⁸ Yazar, yapıtının “nel libro suo che Scala ha nome” başlıklı bölümünde *Liber Scalae de Machometi*'ye bir atıfta bulunmaktadır.⁷⁹

Fazio degli Uberti'nin mi'rac olayına yer verdiği *Dittamondo* adlı yapıtının Orta Çağ İtalyan literatüründe bu anlatıya doğrudan atıfta bulunan en eski eserlerden biri olduğu görülmektedir. Öncülü olan Dante'nin bu İslami anlatıdan etkilendiği yönündeki görüşler nihai olarak ispatlanmamış olsa da Fazio degli Uberti'nin eserinde anlatıya yer vermesi onun mi'rac anlatısının İtalya'da tanınma sürecine katkı sağladığını göstermektedir.

3.6. Francesc Eiximenis (ö. 812/1409)

Geç Orta Çağ'da Katalonya topraklarında yaşayan seçkin âlimlerden olan Francesc Eiximenis, farklı disiplinlerde iyi bir tahsil görüp çok yönlü bir entelektüel olarak yetişti. Paris, Oxford, Roma ve Köln gibi yaşadığı devrin önde gelen şehirlerindeki saygın üniversitelerde dersler veren Katalan filozof, bilimsel ve dinî faaliyetlerine bir süre Valencia ve Lleida şehirlerinde devam etti.⁸⁰ Çağdaşı olan Hristiyan entelektüellerin birçoğundan farklı olarak İslam dini, İslam bilim ve kültürüne dair bilgi birikimine sahip olan Francesc Eiximenis; Fârâbî, İbn Sînâ ve İbn Rüşd gibi Orta Çağ tarihinin en önemli Müslüman âlimlere saygı duymaktaydı.⁸¹

Teoloji, hukuk ve siyaset gibi muhtelif konuları ihtiva eden çok sayıda eser telif eden Francesc Eiximenis, bazı çalışmalarında İslam hakkında birtakım konulara değinmektedir. Onun eserlerinde benimsediği İslam'a yönelik pejoratif söylem, kendi çağına kadar İber Yarımadası'nda yaşamış dindaşlarıyla büyük ölçüde benzerlik arz etmektedir. Valencalı Katalan filozof, 1407 yılında Aragon Kralı IV. Pedro el Ceremonioso'nun teşvikiyle Katalanca olarak kaleme aldığı *Lo primer llibre del crestià* adlı eserinde ağırlıklı olarak teolojik konuları işledi. O, ayrıca bu ansiklopedik tarzda hazırladığı bu eserinde İslam dinine dair muhtelif hususların yanı sıra peygamberin mucizevi gece yolculuğuna atıfta bulunmaktadır. Onun eserde Hz.

77 Giorgio Battistoni, “Dante and the Three Religions”, *Dante and Islam*, ed. Jan M. Ziolkowski (New York: Fordham University Press, 2015), 216.

78 Maria Rosa Menocal, *The Arabic Role in Medieval Literary History* (Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 2004), 126.

79 Fazio degli Uberti, *Dittamondo*, Silvestri (Milano: 1826), 404; Federico Stella, “The Mi' rāğ of Muḥammad According to Baldassarre Loyala Mandes S. J. (1631-1667) Sources, Controversy and Christianization of an Islamic Tradition”, *Al-Qantara* 42/2 (2021), 4.

80 Antoni Riera I Melis, *Francesc Eiximenis (1330-1409): El Context, L'obra i Els Manuscrits* (Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 2009), 10; Tomas Carreras y Artau, “Fray Francisco Eiximenis: Su Significación Religiosa, Filosófica-Moral, Política y Social”, *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins* 1(1946), 272; Josep Puig Montada, “The Polemic against Islam in Medieval Catalan Culture”, *Wissen über Grenzen: Arabisches Wissen und lateinisches Mittelalter*, ed. Andreas Speer- Lydia Wegener (Berlin: Walter de Gruyter, 2006), 251.

81 Josep Puig Montada, “Francesc Eiximenis y la Tradición Antimusulmana Peninsular”, *Pensamiento Medieval Hispano: Homenaje a D. Horacio Santiago-Otero*, ed. Jose Mario Soto Rabanos (Madrid: CSIC Junta de Castilla-Leon, Consejería de Educacion y Cultura, 1998), 1577.

Muhammed'in mi'racına değinmesinin altında yatan sebebin okuyucuya bu olayın mantıksız olduğunu ispat etmek olduğu yönünde görüşler mevcuttur.⁸²

Katalan filozof, İslam dinine dair bilgiler ihtiva eden *Breviloquium Historiale*, *Contra Sarracenos* ve Kindî'nin *Apoloji* adlı eserlerini ihtiva eden hususi kütüphanesi sayesinde Müslümanların dini ve peygamberi hakkında belli bir bilgi birikimine sahip oldu. Jaume Mensa I Valls, onun çalışmalarında *La Escala de Mahoma* adlı eserdeki malzemeden istifade ettiğini iddia etmektedir.⁸³ Sonuç olarak Francesc Eiximenis, eserinde mi'rac olayına yer vererek anlatının özellikle Katalan literatüründe daha tanınır hâle gelmesine katkı sağladı.

3.7. Alonso de Espina (ö. 869/1464)

XV. asrın ilk çeyreğinde dünyaya gelen Alonso de Espina'nın erken yaşlarına dair kaynaklarda yeterli bilgi bulunmamaktadır. İspanyol âlimin Salamanca Üniversitesinin İlahiyat Fakültesi kabul edilen şehirdeki St. Francis Manastırı'ndaki faaliyetleriyle başlayan dinî görevleri 1453 yılında Vallodolid şehrinde devam etti.⁸⁴ Papalık tarafından İber Yarımadası'na düzenlenecek olan Haçlı Seferini duyurma görevi kendisine tevdi edilen Alonso de Espina bunun yanında Hristiyan inancının üstünlüğünü vurgulayan önemli vaazlar gerçekleştirdi.

Başta İber Yarımadası olmak üzere Avrupa'da Yahudi ve İslam karşıtlığının yükseldiği 15. asırda yaşayan Fransisken din adamı, Kastilya topraklarında Müslümanlara karşı teolojik metinler kaleme aldı. İspanyol yazar, 1462 yılında tamamladığı *Fortalitium Fidei* adlı beş bölümden oluşan eserinin üçüncü ve dördüncü bölümlerinde Hristiyan inancına karşı savaşan Müslümanlar ve Yahudilere karşı mücadele konusunu işlemektedir.⁸⁵

Eserin İslam dini ve Hz. Muhammed ile ilgili birtakım anlatı ve yorumlara ayrılan dördüncü bölümünde Alonso de Espina, Hz. Muhammed'in hayatına dair genel bilgiler verdikten sonra onun peygamberliğine dair konuları ele alan Latince biyografik eserlere dayalı birtakım değerlendirmelerde bulunmaktadır. O devre kadar İber Yarımadası ve Hristiyan dünyasının diğer bölgelerinde kaleme alınan ve Hz. Muhammed'in hayatına dair sunulan bilgiler sunan eserlerden hangilerinin Alonso de Espina'ya kaynaklık ettiğini tespit etmek zordur. 12-13. asırlarda Katalan âlimin yaşadığı yarımadada Arapçadan Latince ve diğer Batı dillerine tercüme edilen yoğun bir İslami malzemenin varlığı yazarın bu tercümelerden istifade etmiş olma ihtimalini güçlendirmektedir. Alonso de Espina eserinde ayrıca Hristiyanların idaresi altında

82 Echevarria, "La reescritura", 196.

83 Jaume Mensa I Valls, "La Vernacularització al Català de Textos Profètics Bíblics i Teològics en la Confessió de Barcelona d'Arnau de Vilanova", *El Saber i les Llengües Vernacles a l'època de Llull i Eiximenis*, ed. Anna Alberni vd. (Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2012), 45.

84 Ana Echevarria, "The Perception of the Religious Other in Alonso de Espina's *Fortalitium Fidei*: A Tool for Inquisitors", *Interfaith Relationships and Perceptions of the Other in the Medieval Mediterranean*, ed. Sarah Davis-Secord vd. (Cham: Palgrave Macmillan, 2021), 451.

85 Alisa Meyuhas Ginio, "The Fortress of Faith-At the End of the West: Alonso de Espina and his *Fortalitium Fidei*", *Contra Iudaeos: Ancient and Medieval Polemics between Christians and Jews*, ed. Ora Limor-Guy G. Stroumsa (Tübingen: J.C.B. Mohr (Paul Siebeck), 1996), 215.

yaşayan Müslümanların hukuki durumlarıyla ilgili birtakım hususlara da yer vermektedir.⁸⁶ İspanyol din adamı, Hz. Muhammed tarafından getirilen yasanın, Hz. İsa'nın getirdiği yasaya uyup uymadığını tetkik ederken ayrıca İslam dininin emirlerini ve yasaklarını da ele almaktadır. Bu minvalde İslam inancında yeme-içmeyle ilgili helal ve haramlar, namaz, cihad, miras uygulamaları ve gayrimüslimlerle ilişkiler gibi çok geniş kapsamlı konular işlenmektedir.⁸⁷

Alonso de Espina'nın sahte, sapkın ve yalancı bir insan olarak tasvir ettiği Hz. Muhammed'e yönelik yaklaşımı, kendisinden önceki asırlarda İber Yarımadası'nda yaşayıp İslam peygamberi hakkında olumsuz görüşler serdeden dindaşlarıyla büyük benzerlik arz etmektedir.⁸⁸ Eserinde İslam inancı ve Hz. Muhammed hakkında tafsilatlı bilgiler sunan Alonso de Espina, burada Hz. Muhammed'in mi'rac yolculuğu hakkında bilgilere de yer vermektedir.

Alonso de Espina, Arapça adı "Halma hereig" olan ve yükselmek anlamına geldiği için *Muhammed'in Merdiveni* adıyla da bilinen kitabın seksen beş bölümden oluştuğunu zikretmektedir.⁸⁹ Onun eserinde mi'rac olayına dair anlatıya yer vermesinde onun Hz. Muhammed'in bir aldatici olduğunu ve bu olayın ruhani bir temeli olmadığını ispat etmek düşüncesi olduğu tahmin edilmektedir. İspanyol yazarın bu olaya dair anlatıyı X. Alfonso himayesinde Kastilyacaya tercüme edilen *La Escala de Mahoma*'dan aldığı düşünülmektedir.⁹⁰ Ana Echevarria ise Alonso de Espina'nın bu eserden çok daha önce kaleme alınıp mi'rac olayından bahseden *Liber Denudationis siue ostensionis aut patefaciens* adlı eserden birtakım alıntılar yaptığını ileri sürmektedir.⁹¹ Onun eserini hazırlarken Arapça ve İbranice eserlerden birtakım alıntılar yaptığı tahmin edilmektedir.⁹² Alonso de Espina'nın Müslüman ve Yahudi inancına karşı Hristiyanlık savunuculuğu üstlendiği ve mi'rac anlatısına yer verdiği bu eser sonraki yıllarda Avrupa'nın farklı bölgelerinde ciddi bir ilgi gördü.⁹³

3.8. Papa II. Pius (ö. 869/1464)

İber Yarımadası'nda ve diğer İslam topraklarında Müslüman-Hristiyan mücadelesinin şiddetini artırdığı 15. asrın ikinci yarısında doğuda Osmanlı Devleti'nin Fatih Sultan Mehmed öncülüğünde İstanbul'u fethederek âlemşümül bir imparatorluğa dönüşmesi başta Papalık olmak üzere Avrupa'daki Hristiyanlar nezdinde büyük bir endişeyle karşılandı. Bu yıllarda Vatikan'da papalık tacını giyen II. Pius, Fatih Sultan Mehmed'e hitaben kaleme aldığı mektubunda onu Hristiyan inancına davet etti. Papanın 1461 tarihli bu mektupta teslis ve enkarnasyon gibi

86 Echevarria, "Alonso de Espina", 453.

87 Echevarria, "Alonso de Espina", 187.

88 McMichael, "The Night", 297.

89 Alonso de Espina, *Fortalicium Fidei*, fol. 193 (Erişim 21 Şubat 2025). https://www.cervantesvirtual.com/obra-visor/fortalicium-fidei--7/html/fff4d886-82b1-11df-acc7-002185ce6064_407.html

90 McMichael, "The Night", 297.

91 Echevarria, "La reescritura", 179.

92 Ana Echevarria, *The Fortress of Faith: The Attitude towards Muslims in Fifteenth Century Spain* (Leiden: Brill, 1999), 47.

93 Ginio, "The Fortress of Faith", 215-233.

konulara da değindiği bilinmektedir.⁹⁴ Bununla birlikte mektuptaki ifadelerden, II. Pius'un Hz. Muhammed'in hayatıyla ilgili geniş bilgi birikime sahip olduğu görülmektedir. Nitekim Papa, İslam peygamberinin hayatına dair sunduğu bilgilerin yanı sıra onun mucizevi gece yolculuğuna dair şu önemli anekdotu aktarmaktadır:

Daha sonra Muhammed'in insan sesiyle konuşabilen "Elherahil" adlı bir öküzü bindiği Kur'an ayetini aktarır. Kudüs'e giderler ve burada Cebrâil onu yedi kat göklere çıkarır ve orada muazzam büyüklükte meleklerle karşılaşır. Sonunda Tanrı'nın huzuruna ve mahkemesine gelir.⁹⁵

II. Pius, İslam peygamberini yalancılıkla itham ederken onun anlattıklarının masaldan ibaret olduğunu dile getirmektedir. Hz. Muhammed'in mi'racı yükselişinin de rüya ve fanteziden ibaret olduğu kanaatine sahip olan Papa, bu olayın gerçek bir seyahat olmadığına dair şunları ifade etmektedir:

Peygamberiniz alışık olmadığı bir şey içti ve derin bir uykuya daldı; ne gördüyse doğru olarak rapor etti ve onun aracılığıyla her şeye izin verildiğini düşündü. Bu yanlış varsayımdan yola çıkarak meleklerin cismani olduğunu, günah işlediklerini, bağışlanmaya ihtiyaçları olduğunu ve onlar için dua ettiğini söyledi. Benzer bir rüyada Tanrı'nın eli tarafından omzuna dokunulduğunu ve sırtının iliklerine kadar bir ürperti girdiğini doğrulamıştır.⁹⁶

Bu sözlerle yetinmeyen II. Pius, birtakım argümanlar ortaya atarak bahsi geçen yolculuğun mümkün olmadığını ispat etmeye çalışmaktadır. Nitekim o, yolculukta Hz. Muhammed'e eşlik eden hayvanın elli bin yıllık yolu bir saatte kat etmesinin mümkün olmadığı dile getirip İslam peygamberinin böyle bir yolculuğu yapmadığını ileri sürmektedir.⁹⁷

Mi'rac anlatısının 13. asır ortalarında Batı dillerine tercüme edilmesini takip eden süreçte Hristiyan literatüründe önemli bir etki yarattığı görülmektedir. Avrupa'nın farklı bölgelerinde yaşayan âlimler eserlerinde bu anlatıya yer verirken, Hristiyan dünyanın ruhani lideri konumunda bulunan Papa II. Pius tarafından bu olaya atıfta bulunulması anlatının Batı dünyasındaki yankılarının ne boyutta olduğunu sarıh bir şekilde gözler önüne sermektedir.

3.9. Roberto Caracciolo da Lecce (ö. 901/1495)

İtalyan din adamı Roberto Caracciolo da Lecce, Fransisken Tarikatı'na intisap ettikten kısa bir süre sonra tarikatın önemli vaizlerinden biri olarak öne çıktı. Fatih Sultan Mehmed'in İstanbul'u fethetmesinin üzerinden henüz iki ay dahi geçmemişken İtalyan vaiz, bu haberi Roma halkına duyurdu.⁹⁸ 1457 yılına gelindiğinde ise Roberto Caracciolo da Lecce, Türklerin İstanbul'u ele geçirmeleri üzerine Papa V. Nicholas'ın çağrısıyla düzenlenecek olan Haçlı seferi için propaganda yapmak ve para toplamakla görevlendirildi.⁹⁹ Roberto Caracciolo da Lecce'nin

94 McMichael, "The Night", 299.

95 McMichael, "The Night", 299.

96 Pius II, *Epistle to Muhammad II*, ed. Albert Baca, Peter Lang (New York: 1990), 95-96; McMichael, "The Night", 299.

97 Pius II, *Epistle to Muhammad II*, 93-94.

98 McMichael, "Roberto de Lecce", *Christian-Muslim Relations A Bibliographical History*, ed. David Thomas, Alex Mallett, (Leiden: Brill, 2013), 5/566.

99 McMichael, "Roberto de Lecce", 566-567.

Müslümanları konu edinen İtalyanca ve Latince iki farklı vaazı bulunmaktadır. İtalyan din adamı, 1480'li yıllarda İtalyanca olarak kaleme aldığı *La Infidelita di Macomethani* başlıklı vaazında Hz. Muhammed'in mi'rac olayının da yer vermektedir.

İtalyan âlim, anlatısında Hz. Muhammed'in bir gece *Helleharan* olarak adlandırdığı Mekke şehrinden Kudüs'teki kutsal eve yolculuk gerçekleştirdiğini zikretmektedir. Eserinde Hristiyan dini literatüründe Hz. Muhammed'in *Burak* adlı bir binekle bu yolculuğu yaptığına dair anekdotları da kullanan Roberto Caracciolo de Lecce, anlatının ilerleyen kısımlarında İslam peygamberinin Kudüs'e vardığında tüm peygamberlerle tanıştırıldığını nakletmektedir.¹⁰⁰ Onun bu vaazında İslam literatüründe önemli bir yere sahip olan mucizevi gece yolculuğuna dair anlatıya yer vermesinin altında bu olayın bazı mantıksız unsurlar ihtiva ettiğini okuyucusuna gösterme isteği yattığı tahmin edilmektedir.¹⁰¹ Burada sunulan bilgiler *La Escala de Mahoma* adlı Kastilyaca versiyonda sunulanlarla birçok benzer özelliğe sahiptir.¹⁰²

Sonuç

İslam'ın nevzuhur bir din olarak Arap Yarımadası'nda ortaya çıkmasından çok kısa bir süre sonra özellikle Dört Halife ve Emevîler devirlerinde İslam fütûhatı doğu ve batı yönünde hızlı bir şekilde ilerlemiş ve Müslümanlar 711 yılında İber Yarımadası'nı fethederek ilk kez Avrupa'da Hristiyanlarla yakın temasa geçmişlerdi. Avrupa'da Müslüman-Hristiyan ilişkilerinin başladığı coğrafya olarak dikkat çeken yarımada aynı zamanda Batı dünyasında İslam tasavvurunun oluşmaya başladığı bölgedir. Yarımada da yaşayan bazı Hristiyanlar tarafından 8-9. asırlardan itibaren kaleme alınan eserlerde İslam dini ve Hz. Muhammed hakkında birtakım görüşler serdedilirken Müslümanların peygamberine yönelik Hristiyan söylemi, daha ziyade onun heretik olduğu, yeni bir din getirmediği ve insanları kötülüğe sevk ettiği gibi konulara yoğunlaşmaktaydı. Müteakip asırlarda Avrupa'daki Hristiyanlarca hazırlanan tarihî ve teolojik metinlerde onun hayatı ve peygamberliğine dair İslam kaynaklarından da istifade ederek daha ayrıntılı bilgilere yer verildiği görülmektedir.

Hz. Muhammed'in peygamber olarak gösterdiği mucizeler arasında özel bir yere sahip olan mi'rac olayını anlatan *Kitâbü'l-Mi'râc* adlı eser erken devirlerde Doğu İslam topraklarından Endülüs'e taşınarak İbn Hazm ve Kurtubî gibi bölgedeki Müslüman âlimlerin ilgisini çekti. Takip eden süreçte bu anlatı, Endülüs'te Müslüman idaresi altında yaşayıp Arapça ve İslam kültürüne büyük ilgi duyan Mozarap entelektüeller arasında da merak uyandırdı. İber Yarımadası'ndaki Hristiyanlar tarafından telif edilip mi'rac anlatısına atıfta bulunan en eski metin tespit edebildiğimiz kadarıyla 1085-1132 yılları arasında hazırlandığı tahmin edilen *Liber Denudationis sive ostensionis aut patefaciens* adlı anonim Latince eserdir. 13. asra gelindiğinde Rodrigo Jimenez de Rada'nın Batı dillerinde Müslümanların tarihine dair ilk müstakil eser olan *Historia Arabum* adlı kroniğinde Hz. Muhammed'in gece yolculuğuna yer verdiği görülmektedir.

100 McMichael, "The Night", 298-299.

101 McMichael, "The Night", 298.

102 McMichael, "The Night", 298.

13. asrın ortalarına kadar Avrupa’da az sayıda Hristiyan tarafından bilinen Hz. Muhammed’in mi‘rac’ına dair anlatının Batı dünyasında popüler hâle gelmesini sağlayan en önemli olay hiç şüphesiz *Kitâbü’l-Mi‘râc*’ın X. Alfonso himayesinde ilk olarak Arapçadan Kastilyacaya, ardından ise Latinceye ve eski Fransızcaya tercüme edilmesi oldu. Daha önceki yıllarda İber Yarımadası’nda yaşayan Mozaraplar arasında ilgi gördüğü tahmin edilen anlatı, bu tercümeler sayesinde Batılı entelektüeller arasında ciddi bir okuyucu kitlesine hitap edebildi. Nitekim müteakip yıllarda Avrupa’da, eserlerinde mi‘rac olayına yer veren Hristiyan yazarların büyük bir kısmının temel kaynağı Kastilya kraliyet sarayında gerçekleştirilen mezkûr tercümeler oldu.

İber Yarımadası’nın Müslümanlar tarafından fethini takip eden ilk asırlarda bölgede yaşayan bazı Hristiyan âlimler, telif ettikleri eserlerinde Hz. Muhammed’in hayatı, getirdiği din ve peygamberliği gibi konulara odaklanırken 10-11.asırlardan itibaren onun mucizevi gece yolculuğu da Batı literatüründe işlenen konular arasında yer almaya başladı. Nihayet 13. asrın ikinci yarısında eserin üç farklı Batı diline tercüme edilmesi, mi‘rac anlatısının İber Yarımadası’nın ötesindeki Avrupa topraklarında tanınma sürecinin en önemli merhalesini teşkil etti. Doğu İslam dünyasında ortaya çıkan ve Endülüs’e taşınan anlatı, zamanla ilk olarak Hristiyan İspanya’da, oradan da başta İtalya olmak üzere Avrupa’nın farklı bölgelerindeki entelektüel çevrelerde tanındı.

13. asra kadar Rodrigo Jimenez de Rada ve Pedro Pascual gibi İber Yarımadası’nda yaşayan Hristiyanların eserlerinde karşılaştığımız mi‘rac anlatısı, özellikle X. Alfonso himayesinde *Kitâbü’l-Mi‘râc*’ın farklı dillere tercüme edilmesinden sonraki süreçte yarımadanın ötesinde yer alan Avrupa topraklarında da ilgi görerek Fazio degli Uberti, Papa II. Pius ve Roberto Caracciolo da Lecce gibi Batılıların eserlerinde ve hususi mektuplarında yer aldı. Orta Çağ Avrupası’nda Hristiyan yazarların eserlerinde İslam peygamberinin gece yolculuğuna yer vermelerindeki ana motivasyonlardan biri onun bu yolculuğunun mümkün olmadığını ve peygamber olmanın nişanesi olabilecek herhangi bir mucize göstermediğini ispat etmekte. 11-12. asırlarda Batı literatüründe kendisine yer bulmaya başlayan mi‘rac anlatısı, 13. asırda X. Alfonso himayesindeki gerçekleştirilen mezkûr tercümelerle Hristiyanlar arasında daha yoğun ilgi görerek 15. asra kadar daha geniş bir kitle tarafından tanındı. Çalışmada bahsi geçen Hristiyan yazarların Hz. Muhammed’in gece yolculuğuna atıfta bulunan eserleri zamanla Batı dünyasındaki farklı bölgelerdeki entelektüel çevrelere ulaşarak daha geniş bir okuyucu kitlesine hitap etti. Bu sürecin bir sonucu olarak Batı dünyasında Hz. Muhammed’e dair literatür zenginleşmekle kalmayıp Avrupa’nın farklı bölgelerinde yaşayan Hristiyanlar arasında İslam peygamberinin gece yolculuğuna dair anlatı daha yakından tanındı.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

Kaynakça/References

- Ağırakça, Ahmet. "Kaynaklar Işığında İsrâ ve Miraç Olayı". *Artuklu Akademi* 1 (2014), 1-30.
- Akar, Metin. *Türk Edebiyatında Manzum Mi'râcnâmeler*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1980.
- Alfonso X el Sabio. *Estoria de España*. ed. Ramon Menendez Pidal. Madrid: Bailly-Bailliere e Hijos, 1906.
- Alonso de Espina. *Fortalicium Fidei*. Erişim 21 Şubat 2025. https://www.cervantesvirtual.com/obra-visor/fortalicium-fidei--7/html/fff4d886-82b1-11df-acc7-002185ce6064_407.html
- Alvaro de Córdoba. *Indiculus Luminosus*. thk. Jacques Paul Migne. Paris: Patrologia Latina, 1852.
- Asin Palacios, Miguel. *Dante ve İslam*. çev. Güneş Ayas. İstanbul: Okuyan Us Yayınları, 2010.
- Battistoni, Giorgio. "Dante and the Three Religions". *Dante and Islam*. ed. Jan M. Ziolkowski. 214-234. New York: Fordham University Press, 2015.
- Brann, Ross. "The Arabized Jews". *The Literature of al-Andalus*, ed. Maria Rosa Menocal vd. 435-454. New York: Cambridge University Press, 2000.
- Busic, Jason. "Religious Identity, Language, and Exegines: The Mozarabs and an Arabic Gospels", *La Coronica* 46/2(2018), 5-31.
- Carreras y Artau, Tomas. "Fray Francisco Eiximenis: Su Significacion Religiosa, Filosofica-Moral, Politica y Social". *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins* 1(1946), 270-293.
- Cecini, Ulisse. "Qur'an Quotations in the Liber de Doctrina Mahumet". *The Latin Qur'an, 1143-1500: Translation, Transition and Interpretation*. ed. Candida Ferrero Hernandez-John Tolan. 317-347. Berlin: De Gruyter, 2021.
- Colby, Frederick S. *Narrating Muhammad's Night Journey: Tracing the Development of the Ibn Abbas Ascension Discourse*. New York: State University of New York Press, 2008.
- Conrad, Michael A. "In the Shadow of Toledo, Seville, and Granada: on the Historic Significance of Murcia for the Transmission of Islamic Knowledge in the Twelfth and Thirteenth Centuries". *Artistic and Cultural Dialogues in the Late Medieval Mediterranean*. ed. Maria Marcos Coboleda. 143-162. Cham: Palgrave Macmillan, 2021.
- Costigliolo, Marica. *The Western Perception of Islam between the Middle Ages and the Renaissance*. Oregon: Pickwick Publications, 2017.
- Dante Alighieri. *İlahi Komedya*. çev. Rekin Teksoy, İstanbul: Oğlak Yayıncılık, 1998.
- Doubleday, Simon R. *The Wise King: A Christian Prince, Muslim Spain, and the Birth of the Renaissance*. New York: Basic Books, 2015.
- Echevarria, Ana. *The Fortress of Faith: The Attitude towards Muslims in Fifteenth Century Spain*. Leiden: Brill, 1999.

- Echevarria, Ana. “La reescritura del Libro de la Escala de Mahoma como Polémica religiosa”. *CEHM* 39 (2006), 173-199.
- Echevarria, Ana. “The Perception of the Religious Other in Alonso de Espina’s *Fortalitium Fidei*: A Tool for Inquisitors”. *Interfaith Relationships and Perceptions of the Other in the Medieval Mediterranean*. ed. Sarah Davis-Secord vd. 161-195. Cham: Palgrave Macmillan, 2021.
- Echevarria, Ana. “Eschatology or Biography? Alfonso X, Muḥammad’s Ladder and A Jewish Go-Between”. *Under the Influence: Questioning the Comparative in Medieval Castile*. ed. Cynthia Robinson- Leyla Rouhi. 133-152. Leiden: Brill, 2015.
- Ezevî, Ragd Cemal Menaf. “Terisû'l Hadari'l-Endelüs fi ahd Alfons el-Aşr”. *Mecelletü'l Turas el-İlmi Arabi* 3 (2015), 255-272.
- Fazio degli Uberti. *Dittamondo Silvestri*. Milano: 1826.
- Gil, Jose S. *La Escuela de Traductores de Toledo y sus Colaboradores Judios*. Toledo: Diputacion Provincial, 1985.
- Genio, Alisa Meyuhas. “The Fortress of Faith-At the End of the West: Alonso de Espina and his *Fortalitium Fidei*”. *Contra Iudaeos: Ancient and Medieval Polemics between Christians and Jews*. ed. Ora Limor-Guy G. Stroumsa. 215-233. Tübingen: J.C.B. Mohr (Paul Siebeck), 1996.
- Gonzalez Palencia. Angel. *Historia de la Literatura Arabigo-Española*. Barcelona: Editorial Labor S.A., 1945.
- Harvey, Léonard Patrick. “The Alfonsine School of Translators: Translations from Arabic into Castilian Produced Under the Patronage of Alfonso the Wise of Castile (1221-1252-1284). *Journal of the Royal Asiatic Society of Great Britain & Ireland*. 109/1(1977), 109-117.
- Hoyland, Robert Gerard. “The Earliest Christian Writings on Muḥammad: an Appraisal”. *The Biography of Muḥammad: The Issue of the Sources*. ed. Harald Motzki. 276-297. Leiden: Brill, 2000.
- İbn Hacer el-Askalanî. *ed-Dürerü'l-Kâmine fi a'yâni'l-mi'eti's-Samine*. thk. Freitz Krenkow. 3. Haydarabad: 1930-1932.
- İbn Hazm. *el-Fasl fi'l Milel ve'l-Ehvâ' ve'n-Nihal*. çev. Halil İbrahim Bulut. 3. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2007.
- İbn Hişâm. *Siret-i İbn-i Hişâm*. çev. Hasan Ege. İstanbul: Kahraman Yayınları, 2006.
- İbn Sînâ. *Mirâcnâme*. çev. Peter Heath. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1992.
- Jensen, Kurt Villads- Scotto, Davide. “Riccollo as an Author and His Intellectual Afterlife”. *Riccolle da Monte di Croce: Missionary to the Near East and Expert on Islam*. ed. Kurt Villads Jensen-Davide Scotto. 9-24. Stocholm: Kungl Royal Swedish Academy of Letters, 2024.
- Keller, John Esten. *Alfonso X, El Sabio*. New York: Twayne Publishers, 1967.
- Kritzeck, James. *Peter the Venerable and Islam*. Princeton: Princeton University Press, 1964.
- Liber Denudationis siue ostensionis aut patefaciens*. Leiden: Brill, 1994.
- Kur'an-ı Kerim Meâli. haz. Halil Altuntaş-Muzaffer Şahin. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları. 12. Basım, 2011.
- Lisânüddin İbnü'l Hatîb. *el-İhâta fi Ahbâri Gırnata*. thk. Yusuf Ali Tavil. 3. Beyrut: Darü'l-Kitabu'l-İlmiyye, 2003.
- Makkarî, Ahmed b. Muhammed. *Nefhu 't-tib min ğusni 'l-Endelüsi 'r-ratib ve zikru vezîrihâ Lisanüddin İbnü'l-Hatib*. thk. Reinhart Dozy vd. 2(2). Leiden: Brill, 1855-1861.
- Mallette, Karla. “Muḥammad in Hell”. *Dante and Islam*. ed. Jan M. Ziolkowski. 178-190. New York: Fordham

- University Press, 2015.
- Masser, Matthias. "Rodrigo Jimenez de Rada". *Christian-Muslim Relation: A Bibliographical History*. ed. David Tomas-Alex Mallet. 4/343-355. Leiden and Boston: Brill, 2012.
- McMichael, Steven J. "The Night Journey (al-isrâ') and Ascent (al-mi'râj) of Muḥammad in medieval Muslim and Christian Perspectives". *Islam and Christian-Muslim Relations* 22/3 (2011), 293-309.
- McMichael, Steven J. "Roberto de Lecce". *Christian-Muslim Relations A Bibliographical History*. ed. David Thomas-Alex Mallett. 5/566-571. Leiden: Brill, 2013.
- Menendez Pidal, Ramon. "España y la Introduccion de la Ciencia Arabe en Occidente". *Revista del Instituto Egipcio de Estudios Islamicos* 3 (1955), 13-34.
- Menocal, Maria Rosa. *The Arabic Role in Medieval Literary History*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 2004.
- Mensa I Valls, Jaume. "La Vernacularització al Català de Textos Profètics Bíblics i Teològics en la Confessió de Barcelona d'Arnau de Vilanova". *El Saber i les Llengües Vernacles a l'època de Llull i Eiximenis*. ed. Anna Alberni vd. 45-56. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2012.
- Morris, James Winston. "The Spritual Ascension: Ibn 'Arabi and the Mî'râj Part I". *Journal of the American Orient Society* 107/4, (1987), 629-652.
- Muhammed b. Ahmed Kurtubî. *el-Câmiu li Ahkâmi'l Kur'ân*. çev. M. Beşir Eryarsoy. 10. İstanbul: Buruc Yayınları, 2000.
- Muhyiddin İbnü'l Arabî. *Füsûsu-l Hikem*. çev. Ahmed Avni Konuk. 1. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2017.
- O'Callaghan, Joseph F. *A History of Medieval Spain*. Ithaca and London: Cornell University Press, 1975.
- O'Callaghan, Joseph F. "Kings and Lords in Conflict in Late Thirteenth-Century Castile and Aragon". *Iberia and the Mediterranean World of the Middle Ages*, ed. P. Chevedden vd. 117-138. Leiden: Brill, 1996.
- Ordoñez, Ines Fernandez. *Las Estorias de Alfonso el Sabio*. Alicante: Istmo, 2009.
- Palma, Óscar de la Cruz. *Machometus: La invención del Profeta Mahoma en las fuentes latinas medievales*. Bellaterra: Institut d'Estudis Medivals, 2017.
- Palma, Óscar de la Cruz. "La Chronica Mendosa et Ridicula Sarracenorum como fuente Latina para la Historia del Islam". *La construcció d'identitats imaginades: literatura medieval i ideologia*, ed. Julian Acerbon Ruiz vd. 69-79. Lleida: Pages Editors, 2015.
- Pedro Pascual. *Sobre la Seta Mahometana*. Valencia: Publications de la Universitat de Valencia, 2011.
- Pius II. *Epistle to Muḥammad II*. ed. Albert Baca. New York: Peter Lang, 1990.
- Puig Montada, Josep. "The Polemic against Islam in Medieval Catalan Culture". *Wissen über Grenzen Arabisches Wissen und lateinisches: Miscellanea Medievalia*. ed. Andreas Speer- Lydia Wegener. 238-258. Berlin: Walter de Gruyter, 2006.
- Puig Montada, Josep. "Francesc Eiximenç y la Tradición Antimusulmana Peninsular". *Pensamiento Medieval Hispano: Homenaje a D. Horacio Santiago-Otero*. ed. Jose Mario Soto Rabanos. 1551-1577. Madrid: CSIC Junta de Castilla-León, Consejería de Educacion y Cultura, 1998.
- Rayborn, Tim. *The Violent Pilgrimage Christians, Muslims and Holy Conflicts 850-1150*. North Carolina: McFarland Company, Inc. Publishers, 2013.
- Ricoldus de Monte Crucis. *Contra Legem Saracenorum*. çev. Londini Ensis. Self Published, 2010.

- Riera I Melis, Antoni. *Francesc Eiximenis (1330-1409): El Context, L'obra i Els Manuscrits*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 2009.
- Rodrigo Jimenez de Rada. *Historia Arabum*. ed. J. Fernandez Valverde. Turnhout: Brepols, 1999.
- Sarr, Bilal. "The Nasrid Population and Its Ethnocultural Components". *The Nasrid Kingdom of Granada between East and West*, ed. Adela Fabregas. 177-194. Brill: Leiden, 2020.
- Sarton, George. *Introduction to the History of Science*. 2. Baltimore: Carnegie Institution of Washington, Baltimore, 1932.
- Stella, Federico. "The Mi'râğ of Muḥammad According to Baldassarre Loyala Mandes S.J. (1631-1667). Sources, Controversy and Christianization of an Islamic Tradition". *Al-Qantara* 42/2 (2021), 1-21.
- Şanal, Enes, *Endülüs Medeniyeti'nin Avrupa'ya İlmî Etkileri (1125-1284)*, İzmir: İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2023.
- Şanal, Enes. "The Perception of Muḥammad in the Scientific Works Prepared Under the Auspices of Alfonso X". *Alfonso X: el universo político y cultural de un reinado*. ed. Maria Jose Lop Otin vd. 433-440. Cuenca: Ediciones de la Universidad de Castilla-La Mancha, 2024.
- Şanal, Enes. "Arapça Konuşan Hristiyanlar: Mozaraplar'ın Endülüs Bilim Hayatına Katkıları (X. Asır)". *Tarih İncelemeleri Dergisi* 38/8 (2023), 719-750.
- Tolan, John. *Sons of Ishmael: Muslims Through European Eyes in the Middle Ages*. Florida: University Press of Florida, 2008.
- Tolan, John. *Faces of Muḥammad: Western Perceptions of the Prophet of Islam from the Middle Ages to Today*. Princeton: Princeton University Press, 2019.
- Tolan, John. *Saracens: Islam in the Medieval European Imagination*. New York: Columbia University Press, 2002.
- Uzun, Mustafa İsmet. "Mi'râciyye". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 30/135-140. Ankara: TDV Yayınları, 2020.
- Yavuz, Salih Sabri. "Mi'rac". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 30/132-135. Ankara: TDV Yayınları, 2020.
- Yenibaş, Hasan. "Kurtubî (ö. 1273) ve el-Müfhim Adlı Müslim Şerhi". *EKEV Akademi Dergisi* 69 (2015), 471-496.

